

С Ъ Я Ч Ъ

П Р Ъ Д Ъ Н И В А Т А .

I.

Прѣдъ тебѣ о, ниво плодовита
Стоя и съзри лез!
Прѣдъ тебѣ съ болка ядовита...
Въздишамъ и коней!

II.

Свърши се всичко... и раздѣла
Настава между назн;
Сждбата тѣй е отрѣдила,
Другъ смъртиникъ да те пази!

III.

Орало чуждо да се влечи
Изъ твоята пръсчица
И другъ сѣячъ щастливъ да крачи
И сѣе ржъ, пшеница.

IV.

Другъ остъръ сърпецъ да пожени
Класеца твоя пълни
И златний плодъ лихваръ да вземе
Хамбаря си да напълни

V.

Прощавай! Сбогомъ! ниво мила,
Сърце за тебѣ догаря!...
Нъ... стига си ме ти хранила,
Храни сега лихвари.

X.

Н А Р А Б О Т А .

I.

Ощ' втори пѣтли не пропѣли
И тъмно страшно е на възъ
Изъ-подъ окъсани постѣли
Орача буди се отъ сънъ.

II.

На работа... нема е врѣме
За новъ мжкн, трудъ и потъ?...
Природа, птиче — всичко дрѣме!
Не блика нигдѣ щ' животъ!...

III.

На работа... Ахъ какъ да стана?
Отъ оранъ, копанъ — живина
Въ стари мишии не остана
Отслабна мощъ, пѣргавина!

IV.

Нъ... ох!... не трѣбва днесъ лежане.
Зората скоро ще изгрѣй!
За оранъ късно ще да стане,
А рано пиле рано пѣй!

V.

Ощ' трети пѣтли не пропѣли
И по небе блѣщатъ звѣзди
Орача с,спни отмагѣли
Угриженъ цѣли си брѣзди...

X.

Нуждата отъ държавенъ земледѣлчески съвѣтъ.

Рѣдъ мѣропріятія, взимани до сега отъ правителството, за подобрънието на земледѣлието и скотовѣдство, въ единъ сравнително късъ периодъ отъ врѣме, идатъ да ни докажатъ, че работата по това направление е била безъ прѣдварително проученъ и опрѣдѣленъ планъ и безъ никаква послѣдователностъ а още и безъ достатъчно срѣдства. Не е, мислимъ, достатъчно да се измждри една идея отъ единъ чиновникъ, при Министерството и да се пристъпи веднага къмъ нейното реализиране щото въ повечето пжтъ тя отпослѣ се указва или неосъществима по несходство съ мѣстнитѣ климатически, економически и културни условия или пъкъ не толкова нужна. При това липсуванието на единство въ изнамиране срѣдствата и постоянство за тѣхното прилагане, освѣнъ че води къмъ неосъществяване на тѣзи срѣдства, нъ и злѣ излага прѣдъ обществото ржководителитѣ на земледѣлческото подобръние,

Дали отъ съзнание всичко това, или по подражение — толкова характеристична българска черта, — нашето М-ство на Земледѣлието и Търговията бѣ учрѣдило единъ нарѣченъ отъ него „Върховенъ земледѣлчески съвѣтъ“. До колкото знаемъ този земледѣлчески съвѣтъ се състоеше отъ чиновницитѣ при министерството единъ частенъ земледѣлецъ и единъ бившъ чиновникъ при министерството а отъ послѣ притѣжателъ на земледѣлческо комисионерско бюро. Много рано, прѣди министерството да уредеше неговото съществуване съ законъ, понеже той бѣше урѣденъ само съ единъ министерски приказъ, М-ството бѣше започнало да му дава права и вменява въ обязаность разни работи по законодателенъ рѣдъ. Това ние на врѣме забѣлѣзахме (глѣда стр. 261, год. II на сп. „Сѣячъ“) и М-ството побърза да оформи или по добръ да узакони неговото съществуване.

Съществували или не, па ако съществува, то функционира ли или не, този земеделчески съветъ по настоящемъ ние не знаемъ, защото нищо не се чува вече за неговата дѣятелностъ, ако тя не е отъ такова естество, че трѣбва да се държи въ тайна.

Като съзнавахме необходимата нужда отъ единъ истински земеделчески съветъ, при министерството на Земледѣлието и Търговията, ние още прѣзъ 1896 г. (глѣдай брой 2, год. I на сп. „Сѣячъ“) повдигахме този въпросъ въ една статия озаглавена „едно мнѣние“.

Този важенъ въпросъ не заслужи вниманието на компетентното мѣсто и остана така, както и много други важни въпроси, възбуждани отъ нашата земеделческа и економическа прѣса. По късно, (тѣзи година), четемъ въ в. „Земеделска защита“, органъ на българскій земеделчески съюзъ, въ статията: „какво искатъ земеделците“ мѣжду другото и една точка съ слѣдующето съдържание: „Създаване на земеделчески съветъ въ София, въ който да влизатъ 20—30 дупни учени и практики земеделци. Този съветъ, който ще има постояненъ съставъ ще разглѣдва всички мѣроприятия по земледѣлието и клоноветѣ му. Постоянний му съставъ ще проучва работитѣ прѣзъ годината и ще ги прѣдставлява на разглѣждане и удобрѣние на съвѣта. Рѣшеніята на съвѣта ще се прѣдставляватъ на М-ра на З-то, а този послѣдний ще ги внася на разглѣждане въ камарата“. Дали и сега този въпросъ ще остане неразрѣшенъ ние незнаемъ, това врѣмето ще ни покаже.

Нека сега да видимъ дѣйствително имали ли нужда отъ подобенъ единъ съветъ и въ утвърдителенъ случай какъ трѣбва да бѣде сформированъ и урѣденъ и какво му прѣдстой да върши той.

За никого не е лъжа, че страната ни, както въ много отношения така и въ земеделческо отношение, е още непроучена и, благодарение само на това обстоятелство, много отъ взиманитѣ до сега мѣрки за подобрѣние на земледѣлието не сж се увѣнчали съ успѣхъ. Тѣзи проучвания никога не могатъ да станатъ съ командировка отъ чиновници, па колкото щатъ и да сж еко-

номисти и познавачи на земледѣлческото дѣло, защото въ пазвитѣ на земледѣлието се криятъ такива нужди и нуждици, които само съ пропитувание и распитвание не се изучаватъ, при това условията, при които се намира нашето земледѣлие въ разнитѣ кѣтчета на страната, повидимому еднообразни, сж толкова различни щото мѣчно могатъ да се забѣлѣжатъ и отъ най тѣнкий ислѣдователъ, освѣнъ отъ този, който носи брѣмето при тия условия — земледѣлеца. Онититѣ на проучвания нашето земледѣлие. скотовѣдство, занаяти и търговия не сж били рѣдкостъ до сега. Нека си спомнимъ само прочутата дѣятелностъ на още по прочутата индустриална комиссия въ това отношение, когато тримата нейни членове пѣтуваха съ единъ фаетонъ изъ единъ пѣтъ, по едно направление и въ едни и сѣщи градове и всѣки единъ отъ тѣхъ изучаваше по отдѣленъ отрасль отъ народний поминакъ. така напр. единъ изучаваше земледѣлието, друго — промишленността, а трѣти — търговията.

Па и спомняме си врявата, повдигната въ политическия печатъ, противъ единъ високъ чиновникъ при М-ството на Земледѣлието, че изучаваше българското скотовѣдство при пѣтувание съ бързина на молнията.

При взиманието на извѣстни мѣрки, вѣнъ отъ това, че трѣбва да съвпадатъ съ нуждитѣ на този отрасль, който се иска да се подобри, нѣ трѣбва да се знае подготвено ли е населението да приеме тѣзи мѣрка, а това лѣсно не се изучава. Това, вѣрваме, да сж съзнали и самитѣ ръководители на земледѣлческото подобръние; и асѣ, ако има причина, която най много е повлияла щото на чиновницитѣ при М-ство на Земледѣлието па и на самото М-ство да се глѣда отъ нѣкои като на невѣщи и ненуждни, то именно това е причината, защото нашитѣ хора по природа сж наклонни да се противопоставятъ на нововеденията, още повече когато те идатъ отъ хора плащани отъ държавата, за които мислятъ, че тѣ сж много далечъ да познаватъ тѣхнитѣ нужди, а правятъ това само защото имъ се плаща да го правятъ. Сѣщата тѣзи причина е повлияла да се глѣда на чиновницитѣ по земледѣлието отъ самитѣ

земледѣлци, като на хора чужди и носъчувственници на тѣхното положение.

Така поставено това дѣло, за много още години нѣма да забѣлѣжимъ развиванieto на частната инициатива, едно защото държавата въ лицето на своето си М-ство на Земледѣлието единствено взима върху си тѣзи тежка задача, и друго защото между земледѣлцитѣ и хората въ М-ството нѣма никаква близкостъ, когато съ слагане на частъ отъ тѣзи задѣлжения и върху частнитѣ земледѣлци ще се облѣгчи М-ството, ще се сдобие една близкостъ мѣжду ратницитѣ за подобрене — частни лица и чиновници въ м-ството и ще се повика на работа и частната инициатива, а това ще вдѣхне довѣрие и къмъ самото министерство и къмъ самото земледѣлческо дѣло.

Отъ казаното до тука, ако и много на кратко по този толкова важенъ въпросъ, мислимъ се истъква нуждата отъ сѣществуване на единъ земледѣлчески съвѣтъ, при М-ството на Земледѣлието, който да бѣде истински съвѣтникъ на г. Министра на Земледѣлието въ най трудната му, нѣ най благородна, задача.

Нека видимъ сега, какъ трѣбва да се сформирова той и къмъ какво трѣбва да се направлява неговата дѣятелность.

За да бѣде той най компетентното юридическо лице, което да е въ положение да познава най отблизко нуждитѣ и положението на нашето земледѣлие, скотовѣдство и пр. и да прѣдставлява отъ себе си желанието на земледѣлческото население, съ една дума да се постигне щото земледѣлческото население само да говори чрѣзъ него, нужно е този съвѣтъ да се състои отъ хора земледѣлци, които работатъ земята и отъ нея хранятъ себе си и носятъ държавний товаръ; тѣзи хора за да прѣдставляватъ нуждитѣ и желанията на цѣлото ни земледѣлческо население трѣбва да бѣдатъ отъ разни точки на страната и по възможности отъ разни материални състояния. Съ това ще се постигне, че ще бѣдѣтъ прѣдставлявани и едрото и дребното ни земледѣлие, защото както всѣкому е извѣстно нуждитѣ на едрото земледѣлие се различаватъ отъ тия на дребното. Лицата на

които ще се падне високата честъ да влезатъ въ този съвѣтъ, трѣбва да сж на всѣки 25000 души по единъ, да бждатъ пълноправни български граждани, любимци на земледѣлческый прогресъ и пълнограмотни, миналото на които неговори че иматъ известни ангажменти спрямо нѣкоя отъ политическитѣ у насъ партии. Това е необходимо за да се запази самостоятелността на съвѣта и да бжде той съ еднаква тежестъ прѣдъ всѣки министръ. Подбиранieto на такива хора трѣбва да става чрѣзъ изборъ, заедно съ избора на окр. съвѣтници. За да може да има постоянство въ работата и за да може да се констатира постигната цѣльта отъ известно мѣроприятие на съвѣта, мандата на съвѣтниците трѣбва да е най малко равенъ на този на народнитѣ прѣдставители, т. е. 5 години. Излѣзлитѣ прѣди истичание на мандата по изгубване ценза или смъртъ съвѣтници да се замѣняватъ съ слѣдующитѣ получили повече гласове. Този народенъ, или ако щете, върховенъ земледѣлчески съвѣтъ да се събира единъ пжтъ въ годината по 15—20 дни на сесия въ столицата или подъ рѣдъ и въ други центрове и то къмъ началото на м. Октомврий и въ присѣтствието на самий Министръ на земледѣлието, като прѣдсѣдателъ и на неговитѣ висши чиновници съвѣта да взима своитѣ рѣшения. Чиновниците по земледѣлието и скотовѣдството изъ провинцията, тоже трѣбва да бждатъ членове на съвѣта.

Работата на така съставеный земледѣлчески съвѣтъ трѣбва да се състой, спорѣдъ насъ, въ слѣдующето: 1) Изслушване отчета на Министерството на Земледѣлието за дѣятелността му прѣзъ истеклата година; 2) Прѣглѣждане и измѣнение, допълнения или приемане на неговий планъ за работа прѣзъ слѣдующата година; 3) Прѣглѣждане бюджетопроекта на М-ството за слѣдующата година; 4) Разглѣждане въпроси, възбудени отъ съвѣтниците или прѣдложени отъ М-ството и взимане рѣшения по тѣхъ; 5) Исказване мнѣние по всичкитѣ законопроекти, прѣдписанията на които се касаятъ до нѣкои нови облози на земледѣлцитѣ и всички тия, които урѣждатъ нѣкои отъ земледѣлческитѣ отрасли и др. т. Всичкитѣ рѣшения на земледѣлческый

съвѣтъ да ставатъ веднага достояние на Народното Прѣдставителство, което да ги има прѣдъ видъ при разрѣшаване на свързанитѣ съ тѣхъ въпроси.

По този начинъ отговорността ще падне на съвѣта, а Министерството ще стане просто единъ изпълнител на неговитѣ рѣшения. Тогава ще има хармония въ работата и солидарностъ мѣжду Министерството на Земледѣлието и земледѣлцитѣ и само тогава, вѣрваме земледѣлческото дѣло да трѣгне въ своя си пѣтъ.

Що се отнася до въпроса на чии сръдства ще се поддържа този съвѣтъ, ние мислимъ, че половината отъ разносикитѣ може да се плащатъ отъ държавата, а другата половина отъ окръжнитѣ или общ. сръдства.

Този въпросъ е много важенъ и ние мислимъ пакъ да се повърнемъ на него. Сега оставяме съ надѣжда, че новий Министръ на Земледѣлието и Търговията г. Иовъ Титоровъ, на когото не липсува ни енергия, ни желание, нито заинтересованностъ за земледѣлческия напредѣкъ, ще вземе присърдце този въпросъ да го проучи и да турне ново начало въ борбата за подобрене земледѣлието, скотовѣдството и тѣхнитѣ отрасли.

Земледѣлието съ неговитѣ отрасли, прѣзъ 1899|900 год.,
прѣставено отъ Г. г. Окр. Управители.

(Продължение)

2) Бургаско Окрѣжие. Замѣстникъ на Бургаский Окр. Управителъ *Вл. Н. Робевъ*.

Поминѣкъ: а) *Земледѣлие*. Г-нъ Робевъ въ 9 страници ни дава едно прѣдставление за извършеното въ полѣто на земледѣлието и неговитѣ отрасли прѣзъ отчетната година изобщо и донейде положението на земледѣлието прѣзъ отчетната година. Въ неговия докладъ липсватъ онѣзи цѣнни свѣдения, въ по широкъ кръгъ, отъ които да се вижда основата на земледѣлието въ Бургаско, начина на използуване земята, нейното

распрѣдѣление мѣжду собственицитѣ ѿ, общото ѿ пространство, естеството на произведенията, които я покриватъ и пр. — свѣдения, които ще дадѣтъ едно ясно прѣдставление за истинското положение на окръга не само прѣзъ отчетната нѣ и за бѣдѣщитѣ години, нѣ затова пакъ материала, който ни поднася г нѣ Робевъ дава едно удовлетворително прѣдставление за състоянието на окръга само прѣзъ отчетната година и като отъ замѣстникъ на Окр. Управителъ неможе повече отъ това да се иска. Ние тука ще се опитаме въ кратки черти да дадемъ това що г нѣ Робевъ ни дава въ доклада си за земледѣлието съ неговитѣ отрасли и скотовѣдството.

Г-нѣ Робевъ, като константира, че тѣзи година (отчетната) дошла да зарадва отчасти угрижений селянинъ съ своето плодородие, казва че това не е достатъчно да подобри материалното му положение, а за това трѣбва да послѣдватъ няколко такива години.

По на долѣ той константира, че годишнитѣ врѣмена: есенята, зимата и пролѣттята сѣ много благоприятствували за извършването на полскитѣ работи и за растѣжътъ на посѣвитѣ, само дождоветѣ въ врѣме на цѣвтението на житата и повишаванieto на температурата сѣ причинили загуби и въ качествено и въ количествено отношение. Производството на хранитѣ особено есеннитѣ, които заемали и поголѣма частъ отъ нивитѣ било срѣдно. Отъ хектаръ на зимлищата щело да се добие до 16 hl. зърно, отъ пролѣтнитѣ ячмици, проса и овеси до 20 hl, когато пѣкъ отъ рѣжѣта и царевичата щело да има ако не отлична то по-добра реколта.

Постоянната комиссия доставила отъ лѣтнитѣ руски жита: „Улька“ 800 kg. и „Гирка“ 500 kg. които сѣ раздали на заинтересованитѣ земледѣлци прѣзъ пролѣттята за засѣвание; освѣнтъ това раздало се за посѣвание и 2800 kg. кукурузъ „Чинквантино“. Много добръ щеше да направи г нѣ Робевъ, ако бѣше съобщилъ и резултатитѣ отъ посѣванието на тѣзи нови произведения. Безъ тѣхъ горното важно съобщение си губи всѣко значение. Това става още по нѣждно, защото не прѣди много бѣше се завѣла една расправия въ печата за

успѣха и не успѣха на „Ульката“ въ страната ни; па освѣнъ това, нѣ въ края на този си отдѣлъ, както ще видимъ, г-нъ Робевъ между другото иска и отпускане сумми за доставяние нови сѣмена. За да бѣде това искание оправдателно съвѣтниците трѣбва да знаятъ резултата отъ досегашнитѣ опити.

По нататѣкъ г-нъ Робевъ ни казва слѣдующето:

„Въвежданието на земледѣлческитѣ орджия и машини, ако и слабо, нѣ продължава, като вече мнозинството отъ земледѣлцитѣ сж се убедили въ ползата имъ; най главната причина за това сж послѣднитѣ нѣколко подрѣдъ безплодни години. Има обаче пунктове, като Сонгуларский гдѣто земледѣлеца е по добръ икономически, и тамъ въвеждане на тия орджия, особено на желѣзния плугъ, е доста увеличено, тъй щото, може да се констатира, че и нашия тукъ земледѣлецъ започна да се интересува и загрижва за обработването на растения по цѣнни и производителни; както и на врѣме да обработва и тори нивитѣ си, да прѣчиства семето съ цѣль да може да увеличи производството си, и най-послѣ за намаление на рѣчната работа въ стопанство—въвежданието на разнитѣ по-добри и усъвършенствовани орджия и машини, като: плугове, брани, сѣячки, вѣялки, триори, кукурузоронкачки, жетварки и парни вършачки. Отъ послѣднитѣ има само 11, които всички работѣтъ и резултата е очевиденъ за всѣкиго, който се интересува и въ прѣимуществата на които сж се вече всички убедили и се стараѣтъ за набавяние на тия орджия, особено по голѣмитѣ земледѣлци, които не сж рѣдкостъ въ този край.“

Приведохме това исцѣло, защото съ него истѣкватъ направенитѣ до сега подобрѣния въ земледѣлието, които единствено, спорѣдъ насъ, се дължатъ на органитѣ по земледѣлието въ този окръгъ.

б) *Пасбищата и ливадитѣ*. Тукъ г. Робевъ ни казва, че презъ отчетната година растителността е била много буйна, ливадитѣ и пасбищата сж имали много и хубаво сѣно и благодарение на това измършавелий прѣзъ зимата, по нѣмание храна, добитѣкъ въ скоро врѣме се поправилъ. Люцерненитѣ ливади се косили по 4—5 лжти и имало голѣмо желание у земледѣлцитѣ да си посѣятъ такива. Той прѣпорѣчва на Окр. Пост. Комиссия да достави люцернено сѣме и да го раздаде на населението.

в) *Лозарство и винарство*. Пероноспората унищожила, а нѣкждѣ намалила реколтата на лозята. Г-нъ Инспектора по Лозарството, на когото дѣятелността ни е отдавна извѣстна, е държалъ 9 практически курса по пръсканieto на лозята въ по лозарскитѣ центрове. Напръскани биле 1042 декара въ цѣлий окръгъ; за това дѣйствува ли 84 пръскачки отъ системитѣ „Австрия“ и „Сифония.“ Констатирано било че пръсканитѣ лозя противостояли на пероноспората и че нѣмало вече лозари, които да се съмняватъ въ сѣществуванието на тая болѣстъ и въ полѣзността на пръсканieto.

Освѣнъ пероноспората имало забѣлѣзано и поврѣждения въ малъкъ размѣръ отъ „Антрагноза“ и „Оидиума.“ Имало и градушка въ лозята. Г-нъ Робевъ прѣдвизда че ще има вносъ и прѣзъ т. г. на вина, понеже миналогодишнитѣ се вече исхарчили и се вече цѣпила мѣрата на 5—6 лева.

г) *Копринарство, пчеларство, овощарство и зеленарство*. За копринаството г-нъ Робевъ казва:

„Отгледванието на бубуитѣ не е тѣй развито; то става въ твърде ограниченъ размѣръ и то повечето за домашни нужди. Доставено е 20 унци бубено сѣме „Багдатска раса“ и е раздадено въ тия пунктове на Карнобаската околия, гдѣто е по развито отгледванието имъ, и резултата отъ него въ повечето мѣста е удовлетворителенъ, а по слабъ тамъ гдѣто е смѣсено съ сѣме отъ „Тамазлъкъ.“

Ако и да съставлява поминѣкъ на една голѣма частъ отъ населението въ окръга, обаче, по нѣмание на черничеви дървета, то за сега стои на сетенъ планъ. Отъ нѣколко години насамъ се отглеждатъ чернички въ устроениѣ училищни градини, и тѣзи пролѣтъ сж раздадени до 2000 черничеви фиданки, отгледани въ Карнобатската Училищна градина.“

Приведохме исцѣло това, защото ни се вижда едно противорѣчие, така напр. въ зачалото се казва „отгледванието на бубите не е тѣй развито, то става въ твърдѣ ограниченъ размѣръ и то повечето за домашни нужди,“ а по надолѣ казва: „Ако и да съставлява поминѣкъ на една голѣма частъ отъ населението въ окръга, обаче, по нѣмание на черници то за сега стои на сѣтенъ планъ.“ Спорѣдъ насъ щомъ отгледванието на

бубитѣ не е тѣй развито и стои на сѣтенъ планъ, не може да съставлява поминѣкъ на една голѣма частъ отъ населението въ окръга.

За пчеларството Г. Робевъ ни казва, че м. година поради сушата пчелитѣ напуствали кошаритѣ си, а презъ зимата измрѣли отъ гладъ, нѣ иззименитѣ обѣщавали добра отплата на притежателитѣ си.

За овощарството Г. Робевъ истѣква, че благодарение закона за овощарството послѣдното е захванало да си намира мѣсто въ окръга му. По надолѣ казва:

„За да може тоя клонъ отъ земледѣлието да се развие и съставлява поминѣкъ на населението, не малко ще помогне ако се взематъ нуждитѣ мѣрки, щото презъ идущ. пролѣтъ да се прѣсаждѣтъ съ облагородени сортове всички диви круши, глогове, киселици и др. овощни дървета, които тѣй много ги има въ горитѣ, лозята, нивитѣ, ливадитѣ и пасбищата въ района на всѣка една община, като за това се условиятъ нуждитѣ прѣсаждачи и имъ се даде по едно извѣстно възнаграждение за всѣко едно присаждано и захванато дръвче. Освѣнъ това да се взематъ и по строги мѣрки противъ кметовѣтъ и ступанитѣ, щото да се чистатъ о врѣме всички дървета отъ гжѣвничнитѣ гнѣзда на вредителнитѣ насѣкоми, които отъ нѣколко години насамъ сѣ се тѣй много размножили; всѣка пролѣтъ нападѣтъ и огризватъ листата на повечето дървета, отъ косто освѣнъ че не даватъ никакъвъ плодъ, нѣ и много изсѣхватъ.

Назначенитѣ полски пазачи бидоха запознати съ възложената имъ работа отъ закона, както и съ нѣколко начини по присажданieto на овощнитѣ дървета, които познати отъ новечето бидоха усвоени. За да може да се прилага закона точно и постигне гонимата цѣль трѣбва пазачитѣ, освѣнъ да се униформятъ и въорѣжатъ, нѣ и ежегодно да се прѣдвиждатъ заплати въ общинскитѣ бюджети, а уволнението и назначението имъ да става по прѣдварителното одобрене на Инспектора по Лозарството.“

Съ това сме напълно съгласни съ Г-нъ Робева.

За зеленчуковитѣ градини ни се съобщава, че ще дадѣтъ добра реколта.

д) За тютюна Г. Робевъ ни казва, че само двѣ села сѣ сѣли 50 дек. пространство съ тютюнъ отъ което били получили 2043 k. g. сухъ и доста добъръ тютюнъ. Толкова ограниченото пространство сѣто съ тютюнъ.

тютюнь той отдава на строгостта и многото формалности на закона за тютюна. Тютюнето производство е много важно за страната ни и дѣйствително всѣки трѣбва да съжалява за гдѣто неговото пространство ежегодно се намалява. По този важенъ въпросъ мислимъ да се повърнемъ съ специална за него статия.

е) *Училищна градена* добръ урѣждана и глѣдана и мало само въ Карнобатъ.

ж) Дружества имало двѣ земледѣлчески и двѣ лозарски.

Отдѣла по земледѣлието г-нъ Робевъ свършва съ слѣдующето:

„И така общото икономическо положение на земледѣлческото население, което е болшинство въ окръга, вмѣсто да се подобрява, то отъ година на година се все повече влошава. Ако миналата година Държавата, както и Земледѣлческитѣ каси, не се притечаха на помощъ, освѣнъ, че неще можеше да се засѣятъ приготвенитѣ угъри, нъ и щѣше да задлъжни въ такъвъ размѣръ прѣдъ частнитѣ лица — лихвари, щото послѣ нищо не бѣ въ състояние да му помогне. Ролята на Земледѣлческитѣ каси, сега едва започна да се оцѣнява. Като говоря за икономическото положение на Земледѣлческото население, смѣя да прѣпорѣчамъ на почитаемий Окр. Съвѣтъ, слѣдующитѣ мѣрки за подобрението му.

1) Откриванieto на нишето Окр. Земледѣлческо Училище, за което сж прѣдвиждани кредити въ миналогод. бюджети.

2) Доставка на разни земледѣлчески и индустриални сѣмена и раздаването имъ на земледѣлцитѣ.

3) Даване прѣмии на ония лица, които прѣсадятъ повече овошни дървета, находящи се въ лозята, нивитѣ, покрай пѣтищата, ливадитѣ и горитѣ на окръга.

4) Набавяние на праскачки и синь-камъкъ на всѣко едно село или градъ за борба противъ пероноспората, като за всичко това се гласува нужния кредитъ въ бюджета на Окрѣжния Съвѣтъ и общинитѣ.

Скотовѣдство Числото на добитѣка, въ сравнение съ миналата години, прѣзъ отчетната, се билъ намалилъ, така напр. конетѣ сж се намалили съ 460, говедата съ 316, а свинетѣ съ 2049. Това намаление се дължало главно на болѣститѣ и гладътъ, особено послѣдната причина е повлияла за това намаление. *Сламата се е би-*

ла продавала по 20—25 пари оката. На станции въ окръга имало 15 жребци, които направили 233 скачки и покрили 190 кобили. Изобщо за подобряването расата на нашия добитъкъ Г. Робевъ казва:

„Тъзи жрѣбци дѣйствително помагатъ доста за подобряването на конската раса, но за да се подобри въобще расата на добитъка прѣдстои прѣди всичко да се взематъ мѣрки и то систематически възъ основа на единъ добръ обмисленъ планъ, който да се послѣдва нѣколко години подрѣдъ за изчистванieto на негоднитѣ производители отъ едриятъ рогатъ добитъкъ, служащъ като заводни у населението и замѣняването съ частъ мѣстенъ племенъ добитъкъ а слѣдъ това да се изкултивиратъ и свърѣменнитѣ — най-знаменити раси отъ говеждата порода: мѣсисти и млѣчни.“

Така свършва отдѣла за поминѣка въ доклада си г-нъ Робевъ. Идущий пътъ ще запознаемъ читателитѣ си съ доклада на другъ г. Окр. Управителъ.

Гдѣ е спасението?

Драги читателю, чудихъ се какъ да назовя тая си статийка, понеже Вие вече омръзнало да четѣте статии подъ насловъ: „гдѣ е спасението“? или „къдѣ отиваме“? Прѣди 2—3 седмици, па и сега даже тоя въпросъ се третира, но все едностранчиво, понеже всѣки политически органъ третира въпроса прѣзъ аперцепирающитѣ очила на партията. Това показва, че политическата преса не мисли за благо на народа, а намира разковничето въ своята програма. Да, всѣки обѣщава, но не стига ли толкова обѣщания на народа? Но има ли още нѣкой да вѣра?? Политическитѣ органи, които сж въ състояния само зло да докаратъ на страната, да деморализиратъ обществото намиратъ спасението въ личности — частности, нѣщо което е противъ здравия разумъ, защото народа трѣбва да търси спасение въ себе си. Какво ще направи Петръ или Драганъ, ако обществото не хае за интереситѣ си? Сократъ казва:

Който не живѣе за и въ обществото, трѣбва да е Богъ или скотъ“; Така не еденици трѣбва да рѣшаватъ сждбата на многострадалниятъ ни народъ, но обществото да дава тонъ на сждбата си. Обществото повѣрява сждбата си въ ржцѣтъ на еденици, но то се не лъже, а който злоупотрѣблява съ него той е общественъ врагъ. Не изкамъ да се докосвамъ до примѣри, защото тѣ сж прѣдъ очитѣ ни, а само тия, които не виждатъ по далеко огъ носа си не вѣрватъ въ аксиомата: „обществото се не лъже“, макаръ и кжсно, то дава всѣкому заслуженото.

И тъй, на въпроса: Гдѣ е спасението? Вече се исказахъ, че еденицитѣ, личности не сж въ състояние да даватъ спасение, щастливъ, умственноправственъ животъ на обществото, а кой? Право да си кажа, каквито ще философски разсждения да се изсипватъ по тоя въпросъ, то всѣки ще сходя до рѣшението му: *Спасението на народа лежи въ неговото сзнанние; сзнанието ражда силата, а силата побѣждава всѣка неправда, подлостъ, лжжи.*

Прѣпитанието на народа, който въпросъ е отъ първостепенна важность има влияние на тоя въпросъ, защото идеята за насущниятъ е отбила мнози отъ правиятъ пжтъ, заплетила ги е въ полетическата каша, та вмѣсто полза прѣнасятъ врѣда на общество. Ако, драги читателю, чуете че въ еди кое си учреждение има вакантно мѣсто за стражаръ, разсиленъ, секретаръ, то идете вижте колко заявления и прѣпоржки се даватъ за тая служба. Назначения за да не отърве топлото си мѣсто, забравя длжноститѣ си къмъ обществото, а, о, за чудо, той глѣда интереса на партията; не живѣе той а партията въ него. Но ако тя падне, то той е въ опасность — но, за щастие, дава декларация и той става властующъ. И при все това, злото расте съ гигански крачки. . .

Достатъчно е обикновенъ человекъ да погледне на минжлото ни — 23 годишния ни свободенъ животъ и ще се увѣри, че твърдѣ малко сме направили въ науката, а почти нищо за благото на народа. Периодътъ 23 години ни е послужилъ да се увеличи чиновническиятъ

пролетариятъ и нищо повече. Поне сега, о, Държавни мъже, до като народа виде корена на злото, притечете му се на помощ. Да, обществото се нуждае отъ помощ и Вие сте длъжни да му спомогните. Оничтожете корена на злото и ще настане истински рай на отечеството ни. Тогива отъ гдѣ да се почне?

1) Понеже наплива отъ чиновници се злѣ отразява на обществениятъ организъмъ, то закрийте нѣколко гимназии, а на тѣхно мѣсто създайте професионални училища. Нека всѣки чиновникъ се подлага на конкурсъ, та всѣкакви прѣпорѣжки, партии, останатъ на заденъ планъ. Чиновниците да не бѣждатъ повилнени, а да сж убѣдени, че живѣятъ отъ потѣта на обществото, та да служатъ нему . . . Чиновническитѣ заплати да се намалятъ, срѣдство съ което ще се оничтожатъ многото кандидати. Да се забрани на стражаритѣ, контролѣоритѣ, акцизнитѣ, — на всички които ходятъ по селата, да не искатъ прѣжени патки и кокошки, отъ макеулъ вино, а се задоволятъ отъ това що има на трапезата на домовладиката.

2) Земледѣлческитѣ училища въ Садово и Русе да се не закриятъ, а за да принасятъ полза на народа — култивиранieto и подобрието на земледѣлието ни трѣбва: да се приематъ всѣкакви синове, а не както бѣ до сега само — земледѣлческитѣ, защото земледѣлието не е монополъ само на земледѣлческитѣ синове. Мнозина учители, попове, търговци, чиновници, за да отърватъ чедата си отъ полетиката, а имъ осигорятъ насущниятъ чрѣзъ най-хвалното и благородно занятие ще дадѣтъ на чедата си земледѣлческо образование. Всѣки, който истински милѣе за отечеството, трѣбва да признае, че земледѣлието ни трѣбва да се култивира, а този занаятъ отплаща много по-богато отъ зелената маса. Понеже $\frac{2}{3}$ отъ населението е земледѣлческо, то трѣбва по край сѣществующитѣ да се откриятъ още поне 2 земледѣлчески училища, отъ които 1 въ Добруджа — житницата на България.

3) Да се откриятъ професионални училища та да се спре наплива на чиновници. До като хората въ Нормандия чрѣзъ електричеството пазятъ доста врѣме есте-

ствения вкусъ на млѣкото, то ние нѣмаме сирене даже; да се откриятъ поне двѣ училища по-скотовѣдството. Да се не забравя, че Плѣвненското винарско училище е недостатъчно да удовлетвори нуждитѣ на народа, още по вече, че лозарството у насъ е единъ отъ главнитѣ поминъци, а като така трѣбва да се върши по научно, по системно. Трѣбва лозарството ни да се култивира та да се избави отъ пероноспората, филоксерата, които сж обявили кръстоносенъ походъ на нашитѣ лозя. Дайде, дайте професионално образование на народа та индустрията ни да се избави отъ тая примитивностъ, която като трънъ прѣче на пътя на прогреса. Нека всѣки занаятъ си има училища, та и ние да се гордѣемъ съ работници по-индустрията. Ако това не стане, то ние сме обречени на застой. При приеманieto на младежитѣ да се иска отъ тѣхъ задължително, че слѣдъ свършването на курса ще работятъ занаята си, та тогива да имъ отворятъ професионалнитѣ училища, а не както сега, свършившитѣ земледѣлческо училище, да ставатъ учители въ градоветѣ, а разсадници да не основаватъ. Въ Добричъ има 2 учители съ земл. образование (на единий при годиш. изпитъ ученицитѣ показаха слабъ успѣхъ), а училищната градина е обвзета отъ тръне и бодиле.

4) Понеже земледѣлието е нужно да се култивира, то трѣбва и стоящитѣ до нѣго да сж запознати съ култивирано земледѣлие. Въ педагогическитѣ училища, покрай другитѣ прѣдмети да се обръща по-вечко внимание на стопанството — та поне свободно да различаватъ разтенията. Духовницитѣ, като най-близко стоящи до народа, нека и тѣ покрай богословскитѣ науки изучаватъ отчасти и земледѣлието, защото надали има селски попъ да се не занимава съ земледѣлие.

5) Нека всѣка околия да има по единъ горски, лозарски и земледѣлчески надзиратели, та да ходятъ по често изъ селата и обучаватъ (нагледно) народа по професията си. Нека тия господа култивиратъ земледѣлието, лозарството и лѣсоводството между народа.

Само тия мѣрки сж въ състояние да оничтожатъ апатията на нашия земледѣлецъ отъ нововеденията, а не никакви правилници, закони и „сухи писма“. Само

така нашия земледѣлецъ ще обърне внимание на професията си и ще прѣстѣпи крачка напредъ въ индустриално, умствено и нравствено отношение. Само така той ще се събуди отъ литаргическия сънъ и ще запѣе — силата е въ насъ, въ нашето съзнание и тогива ще се роди истинска обичъ и любовъ къмъ нашето отечество. Тогива мотиката, оралото, пшеницата, мѣлното ще се цѣнятъ повече отъ всѣка една служба. Тогива, ахъ тогива, ще се увѣри всѣки, че земледѣлието, лозарството, скотовѣдството сж най полезни, най-похвални занятия. Тогива всѣки ще вникне въ сжщността на пословицата: „оралото и мотиката хранятъ свѣта.“

Дано по-скоро дѣде тоя день и ние съ гордость ще се назовемъ цивилизовани хора и съ радостъ ще крачемъ къмъ нхтя на прогреса.

гр. Добричъ 26 Септемврий 1900 г.

Ангелъ Хр. Кожухаровъ.

Пастърмаджълъка и неговитъ произведения отъ точка зрѣние здравословна.

Всѣки народъ си има свой начинъ за консервиране на извѣстни сѣстни прѣдмети, които да могатъ дълго врѣме да му служатъ за храна и да не се развалятъ. Още отъ най-старо врѣме нуждата е накарала хората да търсятъ начини за спазване на храната отъ разваляне, както това се е случавало при продължителнитъ войни, които съ години сж траяли. Военачалницитъ не сж могли въ всѣко врѣме и на всѣко мѣсто да намерятъ потрѣбната храна за своитъ хора, та затова тѣ всѣкога е трѣбовало да си иматъ прѣгответена за дълго врѣме храна. Това сжщото се практикува и днесъ, —сухариитъ сж консервирана храна, която може да трае съ години.

Врѣмето сжщо е заставлявало и заставлява хората да консервиратъ храна, — лѣтѣ извѣстни хранителни прѣдмети, ако не сж пригответени по извѣстенъ на-

чинъ, се развалятъ; зимѣ, понеже никакви зеленчуци не се произвѣждатъ, трѣбва още отъ есенята да се приготвятъ и спазатъ за цѣла зима.

Сжщото е и съ месото: въ всичкитѣ западни държави свинското месо се консервира подѣ видѣ на разни шумки, салами, филета и пр.; отъ говеждото месо приготвяватъ екстракти, които съ години се спазватъ въ тенекени кутии. Ний не знаемъ да спазваме месото нито по единия, нито по другия начинъ и ако отъ нѣкоя година насамъ и у насъ започнаха да правятъ опушени шумки, свински салами и пр., то това не е наше. — то е чуждо, заето отъ другаде и приспособено у насъ.

У насъ още отъ вѣкове, а така е и въ околнитѣ намъ държави, свинското месо за зимѣ се е консервирано въ саламура и соджуци, а говеждото, овчето, козюто и биволското — на пастърма и соджуци. Може би, че самото месо е заставило хората да го консервиратъ по тоя начинъ; биволското месо напр. не е месо за месопродавницитѣ; почти никой не купува биволско месо, ако такова се продава прѣсно на пазара, а биволитѣ рано или късно трѣбва да свършатъ на касапницата; трѣбвало е, слѣдователно, да се изнамери нѣкой начинъ за употребяване и тѣхното месо за храна и тоя начинъ е обръщането тѣхното месо въ пастърма и соджуци, които много се консумиратъ въ цѣлия истокъ. За да се обръне биволското месо на пастърма подлагатъ го на разни манипулации, насолва се, държи се въ солумура 2—3 дена, суши се на слънце, притиска се въ прѣси и пр.; отъ всички тия манипулации биволското месо става много крѣхко, та може да се яде сурово, когато прѣсно и само варено или печено то е много жилаво. А тая частъ отъ биволското месо, което се обръща въ соджуци, съ кълцянето, насолванието, изсушаването, притискането въ прѣси и пр. става още повече годно за ядене въ сурово състояние.

Азъ казахъ, че овчето, козюто и говеждото месо се консервира за зимѣ, като се обръне на пастърма и соджуци, обаче месото отъ тия животни е всѣкидневна пазарска стока, то се употребява всѣки день въ кон-

сомация; на има извѣстни причини, които заставляватъ било самитѣ стопане, било купувачитѣ, да обръщатъ и тѣхното месо на пастърма и соджуци, напр. когато единъ стопанинъ има много добитѣкъ, а малко храна за да ги иззими тогава излишната частъ отъ своя добитѣкъ продава, или обръща на пастърма; старитѣ волове и крави, слабитѣ овци и по-голѣмата частъ отъ козитѣ обикновенно ненамиратъ покупатели между касапитѣ, които да продаватъ тѣхното месо въ прѣсно състояние, — тукъ пакъ се явява пастърмаджлъка, които очитва всичкия негоденъ за касапѣтѣ добитѣкъ, месото отъ най долния добитѣкъ се обръща на пастърма, която се продава съ добра цѣна.

Въ западно Европейскитѣ държави пастърмаджалѣкъ нѣма, защото тамъ никога не се държи толкова дълго врѣме добитѣка да остарѣе, та месото му да стане негодно за месопродавницитѣ; отъ друга стърна тамъ биволи не се отгледватъ, на които месото само подъ видъ на пастърма и соджуци може да се консомира; соджуцитѣ, които се приготвяватъ въ нашитѣ пастърмаджииници и особено пастърмата, които ний съ такава охота ядемъ, праватъ отвращение на всѣки западно Европеецъ и тамъ неможе да си прѣдставятъ че така усолено и изсушено месо може да се яде. Малки парчета отъ пастърма служатъ само за освѣтление на хората, какво нѣщо е изсушено месо, което се яде на истокъ и отъ което Европейцитѣ се отвращаватъ, както и ний се отвращаваме отъ тѣхнитѣ усмърдѣли сирената.

За насъ и за съседнитѣ намъ държави, особено пъкъ за Азиятска Турция, соджуцитѣ и пастърмата, отъ каквито животни и да произхождатъ, сж това, което за западно-Европейцитѣ сж саламитѣ и шумкитѣ.

Отъ точка зрѣние хигиенична едвамъ ли има храна, която да прѣдставлява толкова голѣма опасностъ за общественото здраве, като изключимъ сурово консомираното млѣко отъ болни животни, колкото пастърмата и соджуцитѣ. Знае се, че има много болѣсти, които върлуватъ по домашнитѣ животни и които могатъ да се прѣдадатъ на човѣка, било само отъ допирание, било отъ ухапване, било чрѣзъ млѣкото или чрѣзъ месото;

но има известни болѣсти, които изключително само чрезъ месото се прѣдаватъ отъ добитѣка на човѣка, както напр. Трихината, Панделката, и пр.

Когато месото се консомира въ прѣсно състояние, т. е. слѣдъ сваряване, изпържване или изпичане, тогава то, даже да произхожда отъ болно животно, не може да прѣдставлява голѣма опасностъ за здравето на човѣка; опасностъ може да има само тогава, и то незначителна, когато месото се яде полуизпечено, както това се случаваше съ прѣжолени, опечени на силенъ огънь, който бързо ги само причервява отгорѣ и отъ долу, а вътрѣ оставатъ сурови, сѣщо е и съ бюфтецитѣ.

Съ пастърмата и соджуцитѣ работата стои съвсѣмъ иначе, ний тукъ имаме просто едно усолено месо (а знае се, че солта нѣма тая сила да унищожава известни зарази, които се намиратъ въ месото), изсушено на слънце и притиснато въ прѣса; ако сега така приготвеното месо произхожда отъ нѣкой боленъ отъ прихватлива болѣсть добитѣкъ, то почти всичката зараза си се спазва въ месото и може да се прѣдаде болѣстта на хората, които ядхтъ това месо. Ако пастърмата и соджуцитѣ се консомираха добрѣ изпечени или сварени, то сигурно никаква опасностъ нѣма да има за човѣка, обаче ний всички имаме вкоренена привычка да ядемъ пѣстърмата и соджуцитѣ сурови; това нѣщо особено пѣкъ се практикува по кръчмитѣ, дѣто, за по лесното и по многото консомиране на напитката, подноси се за мезе по дребно нарѣзана пѣстърма или соджици. Въ тоя случай, ако поднесеното мезе произхожда отъ нѣкой боленъ добитѣкъ, които е страдалъ отъ паразитна или микробична болѣсть, то заразата се прѣдава и на консоматоритѣ. Това, разбира се, не всѣкога се случаваше, но може да се случи.

Ний знаемъ, че най-старитѣ добитѣци, които най-много иматъ шансъ да се заловятъ отъ нѣкой прихватлива болѣсть, свѣршватъ на пастърмаджийницитѣ; а не е рѣдко, щото нѣкой едъръ рогатъ добитѣкъ да приумира и, за да не стане зянь, стопанина му го заколваше прѣди смъртта, обръща го на пѣстърма и соджици, които ний охотно ядемъ сурови.

Всички тия нѣща правятъ да поставимъ пастърмата и соджукитѣ, сурови консомирани на първо мѣсто между опаснитѣ за човѣшкото здраве сѣстни прѣдмети.

Може мнозина да мислятъ, че месото отъ болни животни има лошъ изгледъ, лесно се познава, та и на пастърма да се направи, пакъ ще може да се познае, коя е отъ здравъ, коя е отъ боленъ добитѣкъ и хората ще се прѣдпазватъ; но това не е вѣрно, наистина има болѣсти, които даватъ съвсѣмъ лошъ изгледъ на месото, само че тѣ много нарѣдко се срѣщатъ а болѣститѣ, които най-често се срѣщатъ, каквито сж охтиката, псороспермията, тенията и др. ни най-малко не измѣняватъ цвѣта на месото, та никога човѣкъ не може да прѣдполага, че съвсѣмъ хубавото на гледъ месо може да прѣдставлява нѣкаква опасностъ за него.

Днесъ вече почти въ всичкитѣ наши Околийски и Окрѣжни градове клането на добитѣка, било за прѣсна консомация, било за обрѣщане на пастърма и соджукци, е поставено подъ извѣстенъ санитаренъ надзоръ, съ което се гарантира обществото отъ заразяване съ болѣсти, които могатъ да прѣминатъ отъ животнитѣ по хората, и ако има още нѣкои околийски центрове, дѣто тоя надзоръ да не е уреденъ отъ нехайството на самитѣ общинари, то това нѣма да закасне да се уреди. Съвсѣмъ иначе стои въпроса съ селскитѣ общини; въ тѣхъ обикновено добитѣкъ не се коли за консомиране въ прѣсно състояние, или пъкъ, ако се заколятъ въ седмицата 1—2 дребни добитѣци, тѣ непрѣдставляватъ кой-знае каква опасностъ; въпросътъ съвсѣмъ се измѣнява съ поставяне на есенъта: всѣки селски кръчмаръ и бакалинъ, па и нѣкои по-заможни хора, щомъ постѣли есенъта отварятъ цѣли салхани въ селата и тамъ изколватъ съ стотини дребни и едри животни, които обрѣщатъ на пастърма и соджици, и може смѣло да се каже, че пастърмаджлъка много повече е развитъ въ селата, отколкото въ градоветѣ, Отъ както започна да се облага въ градоветѣ всѣки килограмъ месо съ нѣколко стотинки кръвнина, отъ тогава още повече хората почнаха да бѣгатъ въ селата и тамъ да правятъ па-

пастърмаджлъкъ. Именно тия селски салхани сж най-опаснитѣ за общественното здраве, защото тѣ сж безвсѣкакъвъ санитаренъ надзоръ, какъвто добитѣкъ и да се заколи — боленъ, здравъ — той се обръща на пастърма и соджуци. Тукъ трѣбва да прибавимъ и това, че касапѣтѣ отъ градоветѣ обикновенно нерискуватъ да купуватъ слабъ, съ лошъ изгледъ или болнавъ добитѣкъ, колкото и ефтино да се продава, защото тѣ знаятъ, че ще бжде прѣгледанъ и унищоженъ отъ санитарнитѣ власти; всички слабъ и болнавъ добитѣкъ свършва въ селскитѣ пастърмаджийници, дѣто нѣма никакъвъ надзоръ. Приготвената пастърма и соджуци въ селата се докарватъ въ градоветѣ и тамъ продаватъ, било на пазара, било изъ улицитѣ.

За да се тури край на всичката тоя аномалностъ, да се прѣдпази общественното здраве отъ опасността, която за него прѣдставляватъ пастърмата и соджуцитѣ, необходимо е да се забрани абсолютно правенето на пастърма и соджуци въ селата за продажъ, ако тамъ нѣма санитаренъ органъ, който да провѣрѣва здравословното състояние на добитѣка и месото, които сж прѣдначени за пастърма и соджуци; а пъкъ хората, които обичатъ много суровата пастѣрама, ако незнаятъ добръ да ли е прѣгледвано отъ санитарнитѣ власти, по добръ е да я испичатъ, че тогава да я ядѣтъ.

ИЗЪ БѢЛѢЖКИТѢ МИ.

І

Накъ се исушава сѣното въ влажно врѣме?

Азъ знаехъ, че сѣното се исушава и прибира добръ само въ добро и топло врѣме, а пъкъ то не било тѣй, ами и въ влажно и хладно врѣме, можело да се исуши и то много лѣстно. Прѣзъ 1896 год. нашето даскалче ни разказваше и ни чѣте една книга, въ която казваше, че сѣното като не можело да исѣхне отъ слънцето, кога е влажно врѣмето, можело да се исуши като се събирало на малки копички и като се затоплело

да се расхвърлело да вземало въздухъ (да се повѣтрело) и тогава се събирало вече сѣното на една копа и било вече исъхнало . . .“ Азъ на това не му повѣрвахъ и рѣкохъ на даскалчето, че ние нещемъ на старо село новъ бидаетъ (нововъведение). а то ми отговори — ти ще видишъ бай Иване ама като вземемъ да косимъ и да се случи да е влажно врѣмето — Нѣще ли прѣзъ лѣтото, като взехме да косимъ, врѣмето се развали и не дава ржка да се коси, чакахме день—два—три и най-подиръ дигнахми коситѣ та на ливади; то, вали не вали ще косимъ, че каквото го Богъ даде.

Когато отивахъ на ливадата случи се, та минахъ по край ливадата на даскалови и видехъ, че бай Иовко коси, а даскала събира малко увѣхналото сѣно на копички и рѣкохъ на умаси: ще вземете плѣсениво сѣно и чернилка, ама ще видимъ когото вземе да го прѣкарваме въ село тогава ще Ви кажа! Като покосихме нашето сѣно и на другия день, като бѣ полуисъхнало, заваля дъждъ и го намокри и догдѣто го исушимъ, то (сѣното) стана черно като гюбре, когато го прѣвозвахме отъ ливадата въ дома стигнахме колата на даскалови тамъ при моста и гледамъ, че тѣхното сѣно не е като нашето черно ами прилича по цвѣта си на ксетенъ. Даскала като ме виде казани — *„Ела сега бай Петко да видимъ кой какво сѣно е получилъ“* — Азъ ме досраме и не отидохъ при него ами вървехъ все задъ колата и казвахъ на ума си, че такова сѣно, като на даскалови, е запарено и нѣма да го ѣде добитѣка, а пъкъ отъ друга страна гледахъ, че нашитѣ волови, като наближатъ тѣхнитѣ кола го едѣтъ съ голѣмо лакомство и това показваше, че ще го ѣде добитѣка.

Въ менъ се породи мисльта, че ще може да си исуши и прѣбере сѣното въ хладно и влажно врѣме, както ми расправеше даскалчето, но моитѣ стари и вкоренени убѣждения, че сѣното може да се прибере добро за добитѣка само въ топло врѣме, не ми позволява да повѣрвамъ на едно вчерашно лапе да ме учи какъ да си суши сѣното, но казахъ си, че нуждата ще ме накара да направя и това единъ день.

На другата година (1897) врѣмето не позволяваше

да се исуши сѣното и то (сѣното) започна да оздрѣва и става на дърво. Азъ не можихъ да до чакамъ хубаво врѣме, рѣшихъ се и покосихъ два декари отъ ливадата, но сѣното стана на торъ това ме накара да застѣпя дявола и да отида при даскала да ми обади какъ да си исуша сѣното. Той като ме виде каза ми — „знамъ за какво си дошелъ и се радвамъ, че ти си повѣрвалъ въ науката и си дошелъ да ти раскажа това, отъ което имашъ нужда, а то е какъ да си исушишъ сѣното на това врѣме и ето какъ: като го покосишъ подиръ 5—6 часа ще го съберешъ на малки купички сурово (зелено), което като стои единъ день на втория или третия ще започне да дими отгорѣ (испуща пушакъ като коминъ), тогава ще гледашъ и като видишъ, че сѣното си е измѣнило зеления цвѣтъ на червено-жълтъ (като на кестенъ) и започне да плѣсениясва ще расхвърлишъ копичкитѣ да се провѣтряватъ 3—4 часа (да взематъ въздухъ) и то (сѣното) е готово вече исухнало да се прибере на голѣма купа за прѣзъ зимата. Тукъ сѣното се исушава отъ топлината, която се образува при запарванието му и само едно провѣтрявание то е готово исушено, при това още сѣното при запарванието си кипи (ври), при което врѣние се образува млѣчна киселина, която прави сѣното по мѣко по лѣсно е милаемо и му придава приятна миризма, затова и такова сѣно се ѣде отъ добитѣка съ голѣмо лакомство. Тѣй си исушавамъ азъ сѣното, когато не може да исухне отъ слънцето, тѣй ще го исушишъ и ти бай Петко.“ — Слѣдъ това азъ му благодарихъ и отидохъ право на ливадата съ косата покосихъ сѣно и го исушихъ, както ми расправи даскала. Прѣзъ зимата си изхранихъ добитѣка и кравитѣ ми давахъ повече млѣко сѣщо и дойнитѣ биволци като ги храняхъ съ такова сѣно, та и прѣзъ 1898 год. си исушихъ сѣното отъ едната ливада по горния начинъ та да си хранихъ прѣзъ зимата дойния добитѣкъ, а пакъ прѣзъ 1899 год. прѣзъ м. Септември, когато стана сѣното (отавата) за косени, земледѣлцитѣ отъ с. Батака си исушиха и прѣбраха сѣното по указания начинъ та си изхраниха прѣзъ зимата добитѣка.

Като се научихъ какъ да исушавамъ и прибирамъ

сѣното, когато не можи да псѣхни отъ сѣтницето и когото има да храна доенъ добитѣкъ, за да дава повече млѣко, рекохъ да обадя това на нашитѣ земледѣлци и ги съвѣтвамъ да слушатъ учениѣ земледѣлци, както направихъ азъ, та да иматъ добра храна за добѣка си винаги и добъръ добитѣкъ.

Сега прощавайте че втори пѣтъ ще Ви раскажа други добри работи, които научихъ отъ даскала!

II

Едно яйце за двацетъ пари.

Когато годинитѣ бѣхъ берекетлии никой не обръщаше внимание на това че дребния гадъ—кокошкитѣ, юрдечкитѣ, пуйкитѣ и гжскитѣ,—давалъ добръ приходъ на стопанина си и че за неговото отгледвание не се иска богъ знай какъвъ трудъ и капиталъ и че него го отгледваха и отгледватъ старитѣ бабички и право казватъ нашитѣ селени—„гдѣто има стара бабичка, тамъ има повече отгледанъ гадъ; а ний (мжкетѣ) знаемъ само да ѣдемъ голѣмитѣ копани отъ пуйкитѣ и кокошкитѣ, да гълчимъ, че много храна изѣли кокошкитѣ, че ровели старата и нова слама, па и когато заимемъ да продадемъ яйца или нѣкои гадъ гражданитѣ сж подиграватъ съ насъ и искатъ да имъ ги дадемъ съ такава ниска цѣна, която не заплаща доносиванieto имъ до града и като ги продадемъ и се върнимъ, все старитѣ мѣмремъ, че или давали храната на вѣтара, че отъ храната повече пари ще вземемъ“ и пр.

Помня, като днесъ, че веднѣжъ като гълчехъ майка си, че давала много храна на кокошкитѣ, а тѣ не стрували пари, тя ми рече, — „Синко, азъ никога не съмъ нагрѣбла чиста храна отъ коша да дамъ на кокошкитѣ, а ми имъ давамъ по малко отъ опашката (това, което е кухо, не овършано, дребничко и пр.), колкото да не отиватъ изъ махлата, а тѣ сами си търсятъ храната, тѣ (кокошкитѣ) събиратъ распиляната храна изъ двора, която ний никога неможемъ да съберемъ и ни я даватъ въ яйца и въ хубаво бѣло месо и ако не се продаватъ да има да ѣдете, защото тѣ сж вашата касапница и ще дойде единъ день, че на тѣхъ ще бла-

годаритѣ своята прѣхрана“. — Тѣзи думи на майка ми останаха записани въ паметъта ми и азъ взехъ вече да не ѝ глѣча че храняла много кокошкитѣ, като си помислихъ, че нейнитѣ думи сж съвършено вѣрни.

По миналата година, като си идехъ една вечеръ отъ нива, видехъ че единъ дошелъ съ кола да купува яйца и вика — „*5 яйца за единъ грошъ вземамъ*“; като си утидохъ у дома майка ми каза, че продала яйца и ми даде 20 лева. Къмъ Великденъ *стана едно яйце 10 пари* и тогава продадохме повечко яйца и *взехме 40 лева*. Азъ като видехъ толкова пари отъ яйца стори ми се, че съмъ продалъ 4 кила жито по 15 л. кило.

Зарадвамъ отъ това, че кокошкитѣ ми дадоха такъвъ приходъ въ едно късо врѣме, а азъ на тѣхъ отъ коша нищо не съмъ далъ, накарахъ майка си да извади много пилета и юрдечета и прѣзъ лѣтото ги отгледахме добрѣ. Въ началото на тази година (1899) имахми 20 юрдечки и повече отъ 150 кокошки, когато взеха да носятъ прѣзъ Мартъ, на день сж вземаха повече отъ 50 яйца отъ кокошкитѣ и юрдечкитѣ. Забравихъ да кажа че единъ приятель ми каза да отгледвамъ кокошкитѣ за яйца, защото яйцата отъ день на день ставатъ все по скъпи, понеже се отворила една компания (дружество) въ Разградъ и гр. Руссе и купува яйцата съ добта цѣна изнася въ Германия. До Великденъ събрахме 2000 яйца и ги продадохъ по 5 ст. едното, та взехъ отъ всичкитѣ 100 лева, съ които си покрихъ кѣшнитѣ разноски и си платихъ една третя отъ данъка. Отъ това врѣме надиря бѣхъ занятъ съ полската си работа, та не знаехъ що ставаше съ яйцата, но кисията ми не остана празна прѣзъ тази изтекла година (1899).

Като увѣршихме домаинитѣ ми казаха, че сж събрали повече яйца и че поскъпнели, та да ги продадемъ, при това единъ приятель ми каза, че въ Свищовъ *яйцата се продаватъ по 15 пари едното*. Като се научихъ затова на другия день взехъ 400 яйца и ги занесохъ въ Свищовъ, но още на края ме посрѣщнаха трима души и ги купиха отъ меня *по 20 пари едното* и знаители, че азъ отъ 400 яйца взехъ 40 лева и ми се чинеше, че съмъ продалъ не двѣ кошници яйца а ми двѣ килае жито?

Като си отидохъ въ дома намѣрихъ, че и домашнитѣ взели 40 лева, та съ всичкитѣ 80 лева си купихъ 4 кила жито, отъ които съ двѣ си досѣхъ нивитѣ, а съ останалитѣ си изхранихъ дѣцата и така прѣзъ тази (1899) най-лоша година за земледѣлцитѣ азъ си подържехъ домътъ и се запазихъ отъ грознитѣ лихвари, житари и пр. съ яйцата на домашнитѣ птици и тѣ бѣхъ моя законъ за подпомагание. Земледѣлцитѣ пострадали отъ сушата, като ми донесоха паритѣ въ дома безъ да ходя да ги търся въ земледѣлческата касса. Отъ всичко това излиза на яве вѣрния урокъ за земледѣлцитѣ, който казва: *когато се стопанствува ранзообразно, а не еднообразно въ едно стопанство, и то спорѣдъ економическитѣ условия, то винаги е гарантирано отъ злополука, защото клоноветѣ му се осигоряватъ взаимно единъ другъ.*

Сега азъ вече се занимавамъ съ отгледванието на кокошкитѣ, толкова колкото и съ земледѣлието още повече, че цѣната на яйцата се повишава сѣщо и на кокошкитѣ, така — всѣкидневната цѣна на яйцата въ гр. Русе е 15 пари едното, а прѣзъ зимата надминава и 20 пари, за това нека всѣки земледѣлецъ се залови съ отгледванието на домашнитѣ птици и обърне повече внимание на тѣхъ, защото тѣ ще му възнаградятъ труда прѣбогато още повече сега като тръгнаха желѣзницитѣ и се отвори пазаръ за яйцата на всѣкъдѣ, при това за отгледванието на домашнитѣ птици не се изисква голѣмъ трудъ и капиталъ.

Самоводский.

Т О Р Ъ.

(Продължение отъ книжка 8-ма).

А. Растителни торове. Къмъ това отдѣление принадлежатъ всички торове, които произхождатъ въ растително царство. По забѣлжителни сж:

1. Зелено торене.

Намѣсто да се носи хлѣвски торъ на нѣкоя стрѣмна или отдалечена нива, то тя се засѣва съ нѣкое зобно-

растение, като напр. съ овесъ, детелина и др., или пъкъ съ леща, фий, грахъ и безъ да се коси или жене, прѣди да цѣвне посѣтото, се заорава. За зелено торене се взематъ такива растения, които иматъ свойство да поглъщатъ азотъ изъ въздуха каквито сж: грахътъ, лещата, фийятъ, бурчакътъ и др. зобни растения. Ако се засѣи 1 ha. отъ тия растения, ще да израсте толкова органическа материя, че ще да се равнѣе на 150—200 q. Въ тая материя ще да се намѣрва около 1.43% азотъ. Ако се насѣе зобно растение на 1 ha., ще да се добие 200—250 q. органическа материя, която съдържа 0.65 процента азотъ.

Употрѣбнитѣ за зелено торене растения се заораватъ плитко и се завлачатъ съ валякъ, за да могатъ добръ и еднакво да угниватъ и да обогатятъ почвата съ азотъ и вѣгледивъ окисъ, който въ почвата разлага силикатитѣ (кремъчнитѣ съединения) и освобождава минералнитѣ материи, които сж неизбѣжни за растенията. Едно таково торене изтрайва двѣ години.

Подъ името зелено торене отчасти се разбира и това, ако веднага слѣдъ пожеванието на нивата, се заоре стърнището, или пъкъ се разоре цѣлина (бозалъкъ), пазбище и ливада.

Споредъ свойщина на почвата сѣе се грахъ, леща, фий, бурчакъ на варесто-глинена почва, а пъкъ детелина и други зобни растения на клисѣвитѣ и тѣжки почви. Съ тоя способъ торене обаче винаги се получава подобъръ резултатъ въ полегкитѣ пѣсѣчли почви, отколкото въ тѣжкитѣ и клисавитѣ.

2. Слама.

Който отъ земледѣлцитѣ има дребна многогодишна слама, която неможе да продаде, или пъкъ да я изхрани на добитѣка, той може да я употребѣи съ твърдѣ голѣмъ успѣхъ за торене на клисави и тѣжки почви. За тая цѣль тя трѣбва да се разхвърля по нивата, отъ която почвата става ровкѣва и по пристѣйна на въздуха отъ което почвата се обогатява косвенно съ хранителни вѣщества и се подобряватъ нейнитѣ физически свойства. Сжщото се постига ако нарочно на нивата се остави

високо стърнище. На 1 ха нива се разхвърля около 200—300 q. дребна слама и се заорава на дълбочина отъ 6—8 см. Това трѣбва да стане лѣтно врѣме.

Б. Животинскитѣ или анимални тореве се дѣлятъ на нѣколко видове, а именно:

- 1) на торъ отъ кости,
- 2) на торъ отъ кръвъ и отъ месо,
- 3) на торъ отъ животински испражнения.

1. Торъ отъ кости.

Коститѣ на животнитѣ сж съставени главно отъ тройосновенъ варовъ фосфатъ, отъ варовъ карбонъ, отъ желатина и отъ вода. Колкото животното е по-старо, толкова повече неговитѣ кости съдържатъ минерални вѣщества (варовъ фосфоръ) и наопаки. Въ най-големо множество въ коститѣ се намѣрва желатината 30—33%, вода 6—8%, а останалото варовъ фосфоръ и карбонатъ.

Торътъ отъ кости бива твърдѣ различенъ и се употребява въ различни форми, повечето отъ които фабрично се приготвяватъ и подъ името суперфосфати се продаватъ. Понеже у насъ неможе нито дума да става за употреблението на фабрично приготвенитѣ торове, то за тѣхъ ще да се задоволиме само съ казаното тука за тѣхъ.

2. Торъ приготвенъ отъ кръвъ и месо.

Тоя видъ торъ се подраздѣля: на рибн гуано, на брашенце отъ месо и на брашенце отъ кръвъ.

а) *Рибото гуано* се съставя отъ изгнили риби и др. които се исушаватъ, смилатъ се на дребно и се употребяватъ за торъ, който бива много добъръ торъ, богатъ на азотъ. Много добръ дѣйствува, кога се тори вѣдно съ сѣянето. Той е много добъръ за всички растения и почви.

б) *Брашенце отъ месо.* За тая цѣль се употребяватъ умрѣли животни, като се сваряватъ, исушаватъ и сѣтне се смилатъ. Това брашенце съдържа 12—15% азотъ. Дѣйствува много бърже и се употребява за торене разни сѣйдби, главно житни, грахъ, леща, фий и то на 1 ха по 1—2 q.

в) *Брашенце отъ кръвъ*. Тоя торъ има сѣщия съставъ както прѣдходящия. Приготвява се отъ сушена и смлѣта кръвъ, като се прибавя 10% варовъ прахъ или сѣрна киселина.

3. Торъ отъ животински изпражнения.

Изпражненията сѣ твърдѣ важенъ торъ въ всички случаи, защото съдържатъ всичкитѣ хранителни вѣщества, отъ които растението има нужда. Тѣ размножаватъ въ почвата още и хумуза (чернозема), та подобряватъ почвата не само химически, но и физически. Въ земледѣлието се употребяватъ за торене три вида изпражнения, а именно:

- а) Изпражнения отъ минали врѣмена — стари
- б) „ прѣсни — отъ животни
- в) „ челѣшки — фекалии.

Къмъ първия видъ принадлежи:

а) *Птичешкото гуано*, което сѣ сухи, химически промѣнени курешки отъ морски птици, които се намѣрватъ въ голѣмо множество въ Америка, въ Африка и тукъ тамъ твърдѣ въ малко множество въ Европа. Най-много се намѣрва натрупано въ Америка, главно въ Перу, Патагония и др. Гуаното съдържа всички хранителни вѣщества за растенията и се употребява за торене на всички сѣйдби. По съставъ гуаното бива различно сложено. Обикновено то съдържа около 3% калиявъ поташъ, 10% фосфорна киселина и 12% азотъ.

в) *Прилеповото гуано* се намѣрва твърдѣ малко въ Европа, съдържа 3—4% фосфорна киселина и 3—4% азотъ.

г) Копролитѣ и остеолититѣ, които сѣ вкаманени изпражнения и кости отъ прѣдпотопни животни; тѣ се мелятъ, пдливатъ съ сѣрна киселина и употребени за торене дѣйствуватъ както спадивия супорфосфоратъ.

Къмъ втория видъ принадлежатъ:

а) *Прѣснитѣ курешки на излѣбитѣ*, които по дѣйствието си се схождатъ съ гуаното. Употребяватъ се най-добрѣ въ видъ на брашенце и сѣ твърдѣ цѣненъ торъ, който съдържа 2—2.25% фосфорна киселина и 1¹/₃—2% азотъ. Колкото сѣ по-сухи, толкова сѣ по-добри.

б) *Пръснитъ курешки на домашнитъ птици* се употребяватъ исушени и смлѣти за торене на всички земледѣлчески растения главно за зимнитъ и рапицата. Курешкитъ сж отличенъ торъ за торене на ливадитъ и окопавателнитъ растения. Съдържатъ 16% фосфорна киселина и 1·63% азотъ.

в) *Пръснитъ изпражнения на домашнитъ животни* въ това си положение се употрѣбляватъ при исключителни случаи. Обикновено тѣ се разбъркватъ съ слама и биватъ:

1. *Изпражнения отъ домашния добитѣкъ — говѣжди лайна*, които сж добъръ торъ за всички почви. Тѣ съдържатъ 0·16% фосфорна киселина и 0·34% азотъ. Употрѣбляватъ се въ форма на хлѣвски торъ.

2. *Конски изпражнения* — конски фѣшкни, които немогатъ тѣй лѣсно да се смѣсятъ съ сламата и затова тѣ се употрѣбляватъ въ ратилата или за торене на студени почви. Твърдѣ бърже се разлагатъ и произвеждатъ голѣмо множество амониакъ. Съдържатъ 0·28% фосфорна киселина и 0·56% азотъ.

3. *Овчи изпражнения* — овчи лайна, които сжщо не могатъ да се размѣсватъ съ сламата. Ако трѣбва да се тори съ тѣхъ въ това положение, то трѣбва да се остава стадо овци да прѣнощуватъ въ нивата, която ще да се тори най-малко 3 ноци. Новиятъ торъ е много добъръ за клисавитъ почви, защото прави почвата ровкова и я обогатява съ амониакъ. Тѣ съдържатъ 0·23% фосфорна киселина и 0·83% азотъ.

4. *Свинскитъ изпражнение* — свинскитъ лайна биватъ кашести и могатъ да се размисатъ съ сламата. Тамъ гдѣто се развъждатъ свини въ голѣмо множество, то може да се направи сжщото, както и при овцитъ. Свинскитъ лайна съдържатъ 0·45% азотъ и 0·19% фосфорна киселина.

Къмъ трѣтия видъ торъ принадлежатъ:

Челѣшкитъ изпражнения — фекалитъ, които сж най-добритъ торове и се употрѣбляватъ за торене по различенъ начинъ. Най-често тѣ се употриватъ въ разредено състояние или съ вода или съ пикочна вода. По-добрѣ е съ тѣхъ да се тори ливада, а найдобрѣ е

да се тори съ тѣхъ въ текущо състояние градина за зеленчукъ.

Челѣшкитѣ изпражнения се употрѣбаватъ за торене по два начина, като се размисатъ въ компостовитѣ купове съ пепель и дрѣвна слама или пѣкъ се приготвяватъ фабрично въ сухо състояние *пудрети* или въ текущо *урати*.

Единъ възрастенъ чловѣкъ дава годишно 4—5 q. изпражнения, които съдържатъ 0.28% фосфорна киселина и 0.55% азотъ. Най-добъръ торъ сж за лѣгкитѣ почви и тѣхното дѣйствие е достатъчно трайно, запазва се до три години.

Неорганически или минераленъ торъ.

Отъ многото неорганически торове ще да спомена само за пепельта, която остава отъ горението на дървата и за варьта.

Пепельта е отличенъ торъ и съдържа въ голѣми множество 4—8% фосфати, 5—10% калиевъ карбонатъ. На единъ хектаръ нива се хвърля 7—10 q. пепель, която трѣбва добръ да се разхвърля въ тихо и магляво врѣме. Добръ е сжщо съ пепель да се тори ливада, като се отгорѣ завлачи, за да може да се смѣси съ прѣстъта.

Варьта отъ само себе си нетори, но разлага въ почвата натрупанитѣ органически материи. За това много добръ е да се употрѣбява въ твърдѣ клисавитѣ почви, за да може въ тѣхъ по скоро да се разложи чернозема (хумуса) и сжщеврѣменно да подкрѣпи дѣйствието на минералнитѣ вѣщества. За да може варьта добръ да дѣйствува, трѣбва да се прѣобърне въ прахъ, защото, както е извѣстно, торътъ толкова по скоро и по-успѣшно дѣйствува, колкото по дребенъ се хвърля въ почвата. За тая цѣль варьта въ нивата се струпва на малки купчини и се заравя съ прѣстъ. Слѣдъ като прѣсѣди нѣколко врѣме и съвсѣтъ се промѣни въ прахъ разхвърля се изъ нивата равномерно и се плитко заорава. На 1 ha нива обикновенно спорѣдъ клисавостъта на почвата се хвърля отъ 30—70 q. и подобно торене става вѣднажъ на 6—12 години. Въ нива то-

рена съ варь вирѣе най-добрѣ грахъ, лѣща, фий, овесъ или детелина. Варьта подпомага за подобренieto на почвата както въ химическо, а така сжщо и въ физическо отношение.

Съобщава J.

Ори — недръщи — непъпри!

Основното начало на ораньта всѣкому би било нужно да е извѣстно. Както добриятъ хлѣбъ зависи отъ добрия квасъ, така сжщо и доброто плодородие зависи отъ добрата орань — отъ *дълбоката орань*. За жалость засега въ Бургария доста слабо се обръща внимание на добрата дълбока орань и повечето се гледа само и само да се оре, отколкото като какъ и кога се е заорало, като не се оре, а само се пѣпри. При таковато пѣпрание на почвата въ нея оставатъ неповрѣдени коренитѣ на разнитѣ бурени и трънаци, съ една дума цѣлѣта, която се гони съ ораньта твърдѣ слабо се постига. Всѣки модеренъ земледѣлецъ трѣбва да знае, че колкото на плитко се оре нивата, толкова и помалко тя дава приходъ. Дълбокото оране може да се оприличи на дълбокото мислене. Както по дълбоко мислене ражда всѣ поголѣми и понови мисли и идеи, така сжщо и дълбоката орань принася много повече и даже извънредно много поголѣмъ приходъ. За това всѣки орачъ трѣбва дълбоко да оре и дълбоко да мисли и твърдо нѣка бжде увѣренъ, че неговото земледѣлие ще да се увѣнчѣе съ успѣхъ, че много поголѣмъ приходъ ще да му докарва малката му орна земя, че той съ малко трудъ и отъ много помалко земя ще да искарва много повече, отколо отъ много ниви недобрѣ — плитко орани. Прочее бждете орачи, а не дрѣскачи.

Сега наставка въпросъ, колко дълбоко, кога и колкото често да се оре всѣка една почва. За общо правило трѣбва да се има, че каквато и да е почва небива извѣднажъ дълбоко да се изорава, Исклучение само може да се прави на плодороднитѣ почви, които съдър-

жатъ много черноземъ и сж дълбоко хумозни; скръч иматъ дебелъ пластъ изгнили растителни вѣщества. голѣмо значение има за добрата оранъ дълбочината на бръздитѣ. На въпроса: Колко дълбоко трѣбва да се оре? отгораря се: Споредъ почвата; тамъ гдѣто е възможно, нѣка се оре дълбоко. Нашето население почти не прави разлика въ орането и тамъ, гдѣто почвата е добра и силна, както и гдѣто е слаба и пѣсчлива, все еднакво оре и дълбочината на орането съ нашитѣ първобитни дървени рала ненадминава отъ 8—10 с.м. Най-добрѣ е да се оре отъ 20—25 с.м., защото колкото е подълбока оранъта, толкова повече храна иматъ посѣтитѣ растения, особно растения, както биватъ дълбококоренни, както напр. цвѣклото, детелината и др. изискватъ непрѣменно изорани почви. При дълбоката оранъ сѣйдбитѣ помалко лѣгатъ, коренитѣ и стѣблата имъ се развиватъ по буйно и завързватъ много поголѣми класове. Главната полза отъ дълбоката оранъ се състои въ това, че растенията много подобрѣ могатъ да упорествуватъ и на голѣмата суша и на голѣмата киша. Колкото е подълбокъ пластыта на почвата, въ която коренитѣ на растенията могатъ по-дълбоко да вникватъ, толкова подълго врѣме може да ги прохлажда и освѣзва влагата на почвата, защото горнитѣ слоеве на почвата най-напрѣдъ исъхватъ. Отъ това тъкмо става ясно, че плитко ораната почва много понапрѣдъ може да се насмуче и разкашкави, отъ колкото дълбоко ораната, въ която водата може да се разлѣе на много по-голѣмо пространство. Когато долнищата на оринцата е неплодородна и слаба, тогава трѣбва прѣдпазливо и постепенно да се оре на дълбоко, и то въ продължение на нѣколко години. Въ случай че се разсмѣси много навѣднажъ отъ такава неплодна долница, то слѣдствието е слабо и лошо плодородие. Въ всеки случай, една такава нива трѣбва да се тори много повече, отколкото другояче би било потрѣбно. Тѣй като вдълбочаванieto на орната почва бива трайно подобръние на почвата, то затова направенитѣ за него поголѣми разноси сж износно вложенъ капиталъ, който ще да се многократно оползотвори. На въпроса, кога и колко

често да се оре, може само всеобщо да се отговори: Стърнището трѣбва вѣднага слѣдъ жетвата да се разорава, особно въ тѣжкитѣ клисови почви, ако се тѣкми прѣзъ есенъта или зимата още вѣднажъ да се оре, тогава стърнището се изорава съвсѣмъ плитко, ако ли не, то трѣбва да се изоре дълбоко. Дълбокото оране прѣзъ есенъта е твърдѣ важно за тѣжкитѣ и глинести почви, защото отъ мраза почвата измръзва и дотолкова става ровкѣва, че по никой другъ начинъ тя не може да бже тѣй раздробена. Пѣсчливата, глинесто — пѣсчливата, ровкѣвата, лѣсно раздробливата варлива и хумозна почва може да се оре когато и да е, въ сухо и кишовно врѣме. Ако е суха, то тя нѣма никога да се втвърди тѣй щото да не може единъ ягкъ плугъ да я разкъса, а аке е мокро, то тя нѣма да остане въ буци, защото сами ще да се расипятъ, или пѣкъ твърдѣ лѣсно ще да се раздробятъ съ обикновенъ ваякъ или брана. Всички други видове почви, а особно глинестата и тѣжко хумозната пролѣтъ и лѣтъ въ мокро врѣме небива да се оратъ, защото ще да се образуватъ такива голѣми буци, които твърдѣ мъчно могатъ да се раздробятъ. Кога се оре есенно врѣме, това не може да се случи, защото прѣзъ зимата буцитѣ ставатъ ровкѣви. Въ всѣки случай всѣки земледѣлецъ трѣбва да знае, че орането въ мокро — кишевно врѣме никога небива добро. Напротивъ въ сухо врѣме може да се оре каквато и да е нива. разбира се, че до колкото може ралото и плугътъ да влѣзатъ въ почвата. Образуванитѣ при случая буци ни най-малко не сж въ врѣда на работата, даже тѣ сж полезни, защото въздухътъ лѣсно може да вникне въ такава почва, отколкото въ почва равна и твърдо уравнена (набита) Колкото повече буцитѣ на каква да е почва биватъ излежени на слънчевия пекъ, толкова е по-добрѣ. Щомъ настане дъждовно врѣме или само падне изобиленъ дъждъ и тогава нивата се залѣче, всичкитѣ буци ще да се расипятъ на пепель.

Прочее дълбоко орете, за да можете много да жетете! !

Съобщава J.

Торътъ и неговото расхвърление.

(Пише Цони Анчевъ).

Първото нѣщо, което бие прѣдъ очи, прѣди да влезне чловѣкъ въ нѣкой градъ или село, това сж буклукитѣ, исхвърлени на края. Има такива мѣста, гдѣто ще намѣрите буклукъ отъ двайсетъ и повече години, като всѣка година постоянно се продължава да се натрупва отгорѣ му всѣ по новъ. Всѣкой денъ не, нъ по нѣколко пѣти прѣзъ денътъ прѣминаваме ний прѣзъ тѣзи буклуди, тъпчемъ ги, спѣваме се въ тѣхъ и пакъ не обръщаме на тѣхъ внимание. Не знаемъ ний, че съ хвърлението торътъ на края на градътъ или селото; съ изпълнението му въ трапищата и неговото тамъ затѣпкване, то съ това ний исхвърляме и тъпчемъ скъпоцѣния металъ — злато.

Обикновено подъ името торъ ний разбираме само она, що събираме въ оградитѣ и дамоветѣ, гдѣто забираме домашнитѣ животни, и който се е образувалъ отъ тѣхнитѣ извержения и мочевина, размѣсени съ слама. Не, не е само това торъ. Не служатъ за торение само изверженията и мочевината на домашнитѣ животни! не сж само тѣ, що могатъ да доставятъ сила на почвата и храна на растенията, а има още много и разни торове и разни вѣщества, които слѣдъ изгниванието си ставатъ на прѣвѣсходенъ торъ, даже и по добъръ отъ обрескилъ. Торъ е и тая слама, що хвърляме на края на селото; торъ е пепельтъ отъ огъньтъ, когато до всѣка селска вратна ще срѣцнемъ; торъ е перушината отъ домашнитѣ птици; торъ сж разнитѣ листа, клечки, парцали, рогове, кости и пр. и пр. вѣщества, който слѣдъ изгниванието си се распадатъ. Че това е така, можемъ да се увѣримъ, ако ли разровимъ малко на долю тази натрупана въ крайщата слама, ще видимъ, че колкото отиваме на долъ, толкова по-добъръ и по-добъръ изгнилъ торъ ще намѣримъ. Сжщото нѣщо е и съ другитѣ органически вѣщества. Слѣдователно скъ-

сани парцали, съдрани обуща, пера, кости, шума, клечки, косми и пр. — всичко това щомъ огние подобно на сламата става добъръ торъ. Всичкитѣ тѣзи вѣщества пълнатъ крайнитѣ на селата и градоветѣ въ насъ. Нѣма градъ или село, околността на което да бжде чиста, да е прѣвърната на добро пасище или прѣкрасна градини или лозя. Не, това нигдѣ го няма: на всѣкъдѣ прѣобладаватъ тѣзи вѣщества, прѣвърнати въ гнующи буклуци — прѣформирано злато!!... Това съставлява едно богатство, нѣ въ сжщо врѣме показва, че ние още не умѣемъ да цѣнимъ полезноститѣ. Въ нашитѣ по-голѣми, па нѣма да сгрѣшимъ ако кажемъ въ всички села, ще срѣцнемъ на нѣколко мѣста могили, издигнати отъ торъ, завѣщани намъ още отъ турцитѣ, които могили всѣка година се подкрепятъ съ ново напластяване. Задачата на тѣзи могили е да се качи селския кехая на тѣхъ и вика за да се носи гласътъ му по-далѣко. Съ една дума — на всѣкъдѣ на кждѣто и да се обърнемъ, отъ кждѣто и да поминемъ, на всѣкъдѣ виждаме и тѣпчемъ торъ. Прѣди да влѣзнемъ въ нѣкои градъ или село то най-напрѣдъ трѣбва да прѣминемъ прѣзъ буклицитѣ, натрупани изобилие по крайнитѣ. Издигающата се отъ него остра миризма, още отъ далѣко започва да дразни обонянието ни, като съ това мълкомъ ни шѣпне: „Махни ме отъ тука! изхвърли ме на нивата си; азъ тука, вмѣсто полза, ти нанисамъ врѣда, като разрушавамъ здравието ти!! Ти се не същашъ, нѣ азъ ти напомнямъ съ моята острога! Не си стискай носътъ и не бѣгай отъ мене!!... Виждашъ че ти прѣча тукъ, нѣ пакъ ме държишъ. Защо?!.. Хвърли ме на нивата си, заори ме въ нежъ...! За тука съмъ буклукъ, нѣ за нивата богатство! Хвърли ме тамъ и си запази здравието“ . . .!!

Да, колко справедливо е това: знаемъ, че разнитѣ миризми дѣйствуватъ разрушително върху организмътъ ни; знаемъ още и това, че миризмитѣ пѣкъ се появяватъ отъ гнието на органически вещества; знаемъ сжщо, че торътъ хвърленъ на нивата распрѣснатъ добръ и заоранъ въ нежъ, набавя израсходванитѣ ѣ сили, отнети чрѣзъ вегетацията на растенията

и способствува за благоприятния имъ растежъ. Като тъй, исчистванието крайнинитъ на селото и градътъ, съ исхвърлението на торътъ по нивитъ, лозята и градинитъ се явява като една необходимостъ и се постигатъ двѣ цѣли — а) запазване на здравието и б) увѣличаване хранителнитъ материй въ почвата. Мѣстото около градътъ или селото е мѣсто, гдѣто чловѣкъ прѣзъ свободното си врѣме отива по расходка (това най-вече за градоветъ, нъ често и за въ селата). Да подиша чистъ и прохладенъ въздухъ. Цѣльта на расходката е не чловѣкъ да убие свободното си врѣме; а да поотпочине, както физически, така и душевно. Душата трѣбва да намѣри просторъ за отидхъ, трѣбва да има нѣщо което да ѝ примама къмъ него и ѝ кара да забрави всички житейски грижи. Трѣбва сила, която да распръсне всичко утегчающе, и неволно го кани къмъ вникванието на природнитъ блага. Несъмнено е че, тази тайна сила, що незамѣтно дѣйствува за успокоение на душата, усиља нервитъ, удобрява духътъ, насърчава чувствата е растението съ своятъ си симетриченъ изгледъ, хубава зеленина, раскошенъ пѣстъръ цвѣтъ и приятна арома. Всѣкой чувствува насладата отъ растението, когато сѣдне подъ сѣнката на нѣкое дърво или пѣкъ се разхожда изъ нѣкоя добръ уредена градина.

Отъ до тукъ казаното явно се вижда, че мѣстото около градоветъ и селата не е мѣсто за хвърление на разни нечистотий и боклуци; че мѣстото на боклуцитъ не е тука, а съвсѣмъ другаде и че това мѣсто е мѣсто за уреждане на добри и раскшни градини. Най-добритъ въ насъ мѣста стоятъ засипани съ тлѣющи боклуци, по които вирѣятъ непотрѣбнитъ бурени; най хубавитъ мѣста що биха гордостъ и украшение на селата и градоветъ сж прѣвърнати въ вонѣщи пустий; най скѣпоцѣната за растението материя хвърляме и тъпчемъ подъ краката си...! Скърбно найстина е това нъ отъ друга страна пѣкъ се оправдава съ това, като се има прѣдъ видъ, че въ насъ още не е съзната ползата и то истенската полза отъ тороветъ.

Въ другитъ напрѣднѣли държави хората гледатъ

да извѣклать по възможность по-голъма полза отъ земята. Всѣкой педай земя се добръ използва. Въ Китай даже се полага за земледѣлието такъвъ трудъ, щото не остава нищо не използвано. Трудолюбивия китаецъ е нанесълъ прѣстъ на камениститѣ мѣста, гдѣто нищо не може да вирѣе и съ помощта на тороветѣ ѝ прѣвръща въ плодородна земя. Надъ водата въ рѣката кърстосва гринди наниса отгорѣ имъ прѣтъ и прави тамъ подвижни зеленичарски градини. Торѣтъ тамъ има доста голѣма стойность, а не както въ насъ да пълни трапищата край селата и градовѣтъ.

Освѣнъ разнитѣ органически торове распознаваме и други минерални. Нъ да си кажемъ правичката, че за тѣхъ нѣма още у насъ почва до като тѣзи гниющи буклуци пълнятъ околноститѣ на нашитѣ села и градове. Ето защо стрѣмлението на всѣки едногo трѣбва да бже за повѣзможности използването на това богатство.

Стрѣмлението на всѣкои единъ чловѣкъ е да спечели богатство. Всѣки единъ завижда на богатитѣ, нъ и самъ пакъ се стрѣми да стане богатъ. Богатството пѣкъ се достига съ разуменъ трудъ. Ний често натяваме на една нива, че макаръ сме ѝ оралн 3—4 пкти то тя пакъ отказа да ни възнагради съ добръ плодъ. Причината на това е тази, че въ продължение на нѣколко години растението е успѣло да отнеме всичко що му е била нужно за живота, а отъ това земята постепенно се истощава до тогава, до като най послѣ съвършенно се откаже да храни и трѣвата, що диво я покрива, а и растението що засѣваме или засаждаме въ неѣ.

Тукъ-тамъ между нашитѣ орачи започна да прониква идеята за торението на нивитѣ, нъ на всѣкждѣ пакъ се прави една голѣма грѣшка съ неговото расхвѣрление по нивитѣ. Излезнете есенно врѣме по селата, когато голѣма частъ отъ полската работа е попрѣвършена тогава започва сезонътъ за прѣчистванне дворѣтъ и обора — исхвѣрлението на торѣтъ. Цѣли мѣсеци непрѣкъснато денемъ и ношемъ скърцатъ кола, натоварени съ торъ и се каратъ на нивата и реди на купчинки. Кола, пълни и праздни постоянно се срѣщатъ и раз-

минаватъ. И туку вижъ въ едно късо врѣме скоро ожънатитѣ ниви се испъстрени съ распръснатитѣ по редъ купчинки торъ, които прѣдставляватъ множество пасяущи стада овци. Исхвърлението отъ день на день става по вече; а съ това и пѣстротата — по разнообразна. Често пкти хвърлението става и зимѣ съ санитѣ.

Такивато купчинки торъ вие ще продължавате да гледате не само цѣлата есенъ, нъ прѣзъ зимата и пролѣтъта — до тогава, до като започне да се разоравя нивата. Ето една най-голѣма и не простима грѣшка при торението!... Грѣшката именно се състои въ неумението при расхвърлението на торѣтъ изъ нивата, както и врѣмето за това расхвърление.

Както казахъ исхвърлението на торѣтъ по нивитѣ става есенъ, а расхвърлението му пролѣтъ. Въ насъ се практикува обикновенно щомъ отидѣ да оре пожената нива взема си и една лопата, та щомъ стигне оранието до нѣкоя купчина, спрѣ воловетѣ грабва лопатата, и като хвърли на четири страни по една лопата, то вече е готово и си продължава оранието. Забрави ли да вземне лопата то разрива съ крака, а често пкти пѣкъ застѣпи оралото да залови по на дълбоко и хайде на право прѣдъ купчината и ѣк развлича...!! Ето начинѣтъ, по когото днесъ постѣпватъ при расхвърлението на торѣтъ!! А това не може да бѣде да не остави нѣкаква зла слѣда. Тази е най голѣмата грѣшка Да видимъ.

Всѣкой единъ земледѣлецъ е забѣлѣзвалъ, че когато нивата е зелена или когато жъне на нива торена то онова мѣсто полѣгва и огнива още до като е зелено, безъ обаче да можемъ да вземнемъ нѣщо отъ тамъ. По причина на това мнозина земледѣлци се отказватъ да торѣтъ. Но тука причината е съвсѣмъ другаде: причината не е торѣтъ, а е виноватъ самия стопанинъ, що немарливо е расхвърлялъ торѣтъ. Оставенъ на купчинки торъ по нивата стои цѣла есенъ, зима и пролѣтъ, като прѣзъ всичкото това врѣме е изложенъ на дѣждоветѣ, вѣтроветѣ и слънчевия пекъ. Не е достатъчно гдѣто стои съ години распръснатъ изъ оградитѣ

или траповетѣ, край селото; нѣ трѣбва още да прѣтърпи на нивата.!! Оставенъ на купчинка, то дѣждѣтъ постоянно го вали, водата протича прѣзъ него и измива всички хранителни материй и ги отнѣса само на онова мѣсто, което е заето отъ купчинката. Друга една частъ отлѣтява въ въздухѣтъ отъ дѣйствието на вѣтроветѣ и слънчевата топлина. А отгорѣ на купчинката остава само скелетѣтъ на торѣтъ, които е прѣмитъ и измитъ и е съвсѣмъ безсиленъ. Тѣй като хранителнитѣ материи сж отнѣти и натрупани само на мѣстото, заето отъ купчинката, то ето защо въ нѣго не остава никаква храна, ето защо то полѣгва и огнива и ето защо другата околна частъ остава не наторена. Често пжти на торена нива ще забѣлѣжимъ голѣми буци торъ, които стоятъ 5—10 години безъ да се раскапятъ. Естествено е, че те не само не ни даватъ никаква полза, нѣ сж доста вредителни.

За да може торѣтъ да прояви своето благотворно дѣйствие, та да бжде и трудѣтъ ни възнаграденъ трѣбва да обръщаме внимание на неговоо расхвѣрление. Прѣди всѣчко, когато торѣтъ се товари на колата трѣбва да се раздробява на дрѣбно за да не оставатъ никакви буци. Друго, че щомъ се искара на нивата веднага да се расхвѣрля на всегждѣ равномерно и веднага да се заорава. По никаква причина да се не оставатъ торовитѣ купчинки не расхвѣрлени по нивата прѣзъ зимата. Добрѣ е торѣтъ щомъ бжде расхвѣрленъ да се заоре, нѣ ако нѣмаме възможность, то е по-добрѣ да стои распрѣснатъ по нивата, нежели на купчинки.

Ето защо всекой единъ земледѣлецъ трѣбва да си има за правило: никакви буклупи да не остава край селото да гниятъ и никога да не остава торѣтъ да стои неразритъ по нивата прѣзъ зимата. Всекога щомъ искараме торѣтъ на нивата трѣбва да го разпрѣмъ и заоремъ, само тогава ще може той да възнагради трудѣтъ ни.

с. Голѣмо-Ялари.

Кръмнитѣ трѣви за нашето скотовѣдство и описанието имѣ.

пише *Цвѣтанъ.*

(Продължение отъ кн. 9.)

Като правило трѣбва да се има, че коситбата на детелината трѣбва да се извършва въ началото на цвѣтението, въ зависимостъ отъ климатическитѣ и почвенни условия, два или три пѣти, а ако ще косимъ детелината само единъ пѣтъ, то коситбата трѣбва да се извърши въ пълний ѣ разцвѣтъ, а не покъсно.

Твърдѣ равната коситба съ цѣль да се получи една коситба повече не е за прѣпорѣчване, защото отъ влиянието на зимната влага покосената отъ първата коситба детелината се различава обикновено по своето си раскошно развитие, което прѣзъ лѣтото вече рѣдко се случва. Грѣшка ще бѣде, обаче и ако поради сушание оставимъ първата коситба за по късно съ надѣжда да се поправи отъ дѣждоветѣ, напротивъ въ такъвъ случай трѣбва да прибързаеме съ първата коситба та да успѣятъ растенията да се развиятъ и поправятъ за втората коситба.

Коситбата се извършва съ коса, сърпъ или машина косачка.

Червената детелина, най много отъ всичкитѣ други кръмни трѣви при сушенето изгубва частъ отъ листата си и бива прѣдрасположена къмъ плѣсенясване. Причината на това е че тя има дебели и сочни стебла, които по мъчно исъхватъ отъ листата, та послѣднитѣ до исушване на първитѣ се изпотрошаватъ и падатъ. Сѣщо и за появяването на плѣсеньта способствуватъ дебелиятѣ стебла, които държатъ сѣното рохкаво (ненабито) та въздуха намира свободенъ достѣпъ и развива плѣсеньта.

Покосената детелина за сухо сѣно, трѣбва да се суши 24 часа въ хубаво врѣме и слѣдъ това да се изниса изъ ливадата, даже ако се има възможность да

се изнесе веднага покосената детелина да се суши на друго мѣсто е още по-добъръ. Оставянието детелината въ купи изъ ливадата трѣбва въ никой случай да не се допуска.

Събиране на сѣме. Детелинената ливада, или частъ отъ нея, оставена за сѣме трѣбва да се чака да узрѣе, нѣ не и да прѣзрѣе, защото тогава главичкитѣ, въ които се намиратъ сѣменцата, много скоро отпадатъ. За да се сполучи съ момента за покосването на детелината за сѣме, земледѣлеца трѣбва да я заобикаля по често, като наближи време за узрѣването и. Узрѣването на детелината, оставена за сѣме, се познава по това, че главичкитѣ ѝ добиватъ кафенианъ или черенъ цвѣтъ и сѣмената добиватъ своята твърдостъ, блѣсъкъ и издутость. Не трѣбва да се опасяваме отъ изронването на зърната, защото то е много мжчно, нѣ по-скоро можемъ да се опасяваме отъ изпадането на главичкитѣ.

Слѣдъ покосването, ако врѣмето е топло, може да се пристъпи къмъ самото овѣршаване още на полѣто, като за това се настелятъ рогозеки. Ако врѣмето не позволи това и покосената за сѣме детелина е прѣкарана вече въ помѣщение, то за овѣршаването ѝ трѣбва да се търси много горѣщъ лѣтень или много студень зимень день.

Слѣдъ очукването на главичкитѣ излѣзнитѣ отъ тѣхъ сѣменца сж обвити още съ една покривка, която трѣбва да се отдѣли за да се получи чисто детелинено сѣме. За тѣзи цѣль прѣзъ много горѣщитѣ или много студентѣ дни, неочистенитѣ отъ покривкитѣ си сѣмена се очукватъ още единъ пжтъ и обвивката имъ се отдѣля или чрѣзъ сито или чрѣзъ прѣвѣяване. На послѣдъкъ има вече специални машини за вършението на детелината; Отъ единъ хектаръ се получава 300—500 килограма чисто детелинено сѣме.

Хранението добитѣна съ детелина. Всичкитѣ животни ядѣтъ съ голѣма охота зелената детелина, обаче при хранението на добитѣка трѣбва да се знаятъ отъ земледѣлеца или скотовѣдѣца слѣдующитѣ правила: Зелената детелина, особенно ако бжде влажна (росна),

още не цъфнала и студена, дадена на конетѣ — произвежда болѣстѣта „колика“, която често завършва съ смъртъ. При продължително, нѣ много острожно хранение на конетѣ съ зелена детелина, съ която се вни-са вегетационна вода въ организма на животното, конетѣ слабеятъ, а ако при това имъ се дава и овесъ той, чрѣзъ постоянната диария, се исхърля цѣль (непрѣваренъ) заедно съ изверженията. Младата, мокра и студена зелена детелина не е прѣпоръчителна за храна и за прѣживнитѣ животни, защото тя имъ подува коремитѣ. За това детелината трѣбва да си приготвимъ единъ день по рано на сухо мѣсто, защото иначе въ търбуха тя се много скороу разлага дава много въгледива киселина, отъ която той може да се пукне, ако противъ това на врѣме не се взематъ мѣрки (варовита вода).

Щомъ е така, явява се въпроса: не е ли по хубаво въ такъвъ случай, за да се избѣгнатъ опасноститѣ, които ни прѣдставлява хранението съ зелена детелина, да се исхранва детелината въ сухо състояние (сухо сѣно)? На този въпросъ може да се отговори така: исхранванието на детелината въ видъ на сухо сѣно е добръ, нѣ е съпряжено съ голѣма загуба на най хранителната ѣ частъ, именно листата. Зелената детелина приготвена прѣди единъ день на сухо мѣсто и исхранена на кравитѣ увеличава количеството на млѣкото, когато сухото сѣно подобрява неговото качество и нагоява добитѣка. До исхранванието на детелината въ видъ на сухо сѣно, слѣдователно, трѣбва да се прибегва тогава когато не се прѣслѣдва увеличението на млѣкото.

Сухото детелинено сѣно е най здравата храна и съ голѣма охота се яде отъ всичкитѣ животни.

Бѣсътъ по кучетата.

Повечтто отъ болѣститѣ, които върлуватъ по хората, сѣ лоши, причиняватъ много страдания на бол-

ния, зематъ много жертви и оставатъ лоши послѣдствия у страдающитѣ; между тия болѣсти има и такива, които съ своето появяване вселяватъ ужасия у населението, било че много скоро се распространяватъ, било че много жертви зематъ, каквито сж колерата и чумата. Има и такива, които сж най-опасни за хората, но понеже не причиняватъ страдания на болния, много бавно се развиватъ, то на тѣхъ малко внимание се обръща, хората не се стрѣскаатъ отъ тѣхното установяване макаръ че тѣ бавно, но сигурно занасятъ своята жертва, такава е напр. охтиката.

Спорѣдъ страданията, които хората испытватъ отъ извѣстна болѣсть или споредъ бързото нейно распространение, ефекта, страха у хората е по голѣмъ или по-малкъ.

Въсѣтъ е една отъ заразителнитѣ болѣсти, която никога нито може да се появи въ голѣми размѣри между хората, нито може да занесе много жертви и при все това тая болѣсть всѣкога е вселявала ужасъ у хората. Ако съпоставимъ жертвитѣ, които охтиката всѣка година занася у насъ и смъртнитѣ случаи отъ бѣсъ, ний ще видимъ, че за бѣса даже не трѣбва да се приказва,—всѣка година у насъ умиратъ по 4—5 хиляди души отъ охтика, а едвамъ ли 1—2 умиратъ отъ бѣсъ; отъ бѣса всѣки се страхува, а за охтиката никой не иска да знае. Обяснението на това различие за страха отъ побѣсняване и охтикяване се състои въ обстоятелството, че при първата болѣсть — болния испытва ужасни болки, страдания и раздражителность, че той до послѣдния день е въ съзнание и чувствува всичкитѣ ужасии на болѣстьта, когато при втората той почти нищо не усѣща. Ето коя е причината, че при появяването на бѣсъ въ нѣкое село или градъ всѣки се страхува да не бѣде ухапанъ отъ нѣкое бѣсно куче.

Понеже почти изключително тая болѣсть се прѣдава на човѣка и на другитѣ животни само отъ кучето, то ний ще опишемъ признацитѣ, по които се познава, че нѣкое куче е заражено отъ бѣсъ.

Най-първо длѣжни сме да отстранимъ извѣстни закоренели вѣрвания у народа за тая болѣсть. Просто-

людието вѣрва, че има извѣстни птички, които хвърчатъ много на високо и тамъ въ безвъздушното пространство умиратъ, падатъ на земята и сега ако кучето изеде нѣкоя отъ тия птици, то сигурно ще побѣснѣе. Други вѣрватъ, че има „бѣсенъ вѣтъръ“, който само прѣзъ извѣстни дни на годината духа и именно той е причината на бѣса.

Забѣлѣзано е, че въ извѣстни години, когато върлува нѣкоя болѣсть по добитѣка, отъ която много умиратъ и лешоветѣ имъ се оставатъ на кучетата, тогава бѣса повече върлува и хората вѣрватъ, че многото лешове могатъ да причиняватъ бѣсъ. Има и такива хора, които вѣрватъ, че щомъ на кучето се дава много сурово месо, то побѣснява.

Вѣрвало се е, па и сега се вѣрва, че незаплодяванитѣ женски отъ честото разбѣсуване (разгонване) могатъ да побѣснѣятъ. Силнитѣ лѣтни горѣщини сѣщо сѣ обвинявани като причинители на бѣса.

Нито една отъ изброенитѣ причини не е въ състояние да даде „бѣсъ“, за да побѣснѣе кое и да било животно и човѣка, необходимо е да бѣде ухапано отъ бѣсно животно, обикновено отъ бѣсно куче, понеже у тѣхъ най-много върлува тая болѣсть; необходимо е, слѣдователно, да се вкара въ органпзма, въ тѣлото на животното бѣсова материя прѣзъ нѣкоя рана и само тогава вече може да се причини побѣсняване. Никакви птици, никакви бѣсни вѣтрове, никакви лешове и силни горѣщини нѣматъ и немогатъ да иматъ тая сила — да причинятъ побѣсняване. Значи, — додѣто нѣма едно бѣсно животно, което да ухапи други и съ това да прѣдаде болѣстѣта, побѣсняване не може да има.

Много хора вѣрватъ, че, щомъ нѣкое бѣсно куче ги налае или надхха, може да побѣснѣятъ и затова слѣдъ убиванието на бѣсното куче запалватъ го и го прѣскачатъ или пѣкъ си рѣжатъ „за бѣсъ“, та да непобѣснѣятъ. Казахме по-горѣ, че додѣто нѣма ухапване, не може да има опасностъ отъ бѣсъ.

Относително до „рѣзането отъ бѣсъ“ ето какво има да кажемъ: днесъ се знае, че отъ всѣки 100 души ухапани хора отъ бѣсно куче, само 15 до 20 побѣсня-

ватъ, а другитѣ си оставатъ здравѣ, защото бѣсовага зараза се намира въ слюнката и то само въ една частъ, отъ нея; щомъ кучето ухапе единъ-двама души, то слюнката се истрива и послѣдующитѣ ухапання сж нараняване безъ зараза, ето защо и ухапани отъ бѣсно куче хора и животни, безъ всекакво лѣкуване, не побѣсняватъ. Това нѣщо трѣбва добръ да се запомни, защото главно на него се основаватъ голѣмитѣ способности на нѣкои ходжи да рѣжатъ отъ бѣсъ и ухапанитѣ да не побѣснѣятъ; защото човѣкъ дѣйствително е ухапанъ, но не е заразенъ, понеже или вече не е била останала зараза въ слюнката, или пѣкъ ухапването е станало прѣзъ чизми, дрѣхи и пр. и слюнката е астанала на дрѣхитѣ, а само избърсания жбѣ е отишаль въ мѣсото, който не може да причини болѣстѣта. Всеки сега ще разбере, че, за да има опасностъ отъ бѣсъ, трѣбва да има едно бѣсно животно, което да ухапе други животни и хора, и въ причинената рана да има заразата на бѣса.

Ако хората сж ухапани и въ ранитѣ нѣма зараза, който ще да имъ рѣже и на което мѣсто ще да имъ рѣже, тѣ нѣма да побѣснѣятъ, защото не сж заразени отъ тая болѣстъ. Това нека служи за унѣтване на нашитѣ хора, които вѣрватъ, че извѣстенъ ходжа може да цѣри отъ бѣсъ.

Понеже главния, а почти и исключителния изворъ на бѣса е кучето, защото, щомъ едно побѣснѣе, то се дава на много други; които отъ давенитѣ побѣснѣятъ, тѣ отъ своя стърна се даватъ съ други и по тоя начинъ вѣчно прѣдаватъ болѣстѣта отъ едно на друго, то най-е важно да се знаятъ признацитѣ по които се познава бѣсното куче.

Има два вида бѣсъ у кучетата: единия тихъ-кроткъ и другия — лудъ бѣсъ. И единия и другия, за да се развиятъ, обикновенно се изминаватъ отъ 10 до 30 дена, а много пжти и по късно се развива. Щомъ почне да се развива лудия бѣсъ, кучето постепенно и незабѣлѣзана започва да се измѣнява, да става съвсѣмъ друго, — става удрѣмано, начумерено, неспокойно, лесно се сърди и ржмжи; остава на лѣгло то си или често се

мѣсти отъ едно мѣсто на друго, легне полежи малко, па стане и започва да лиже това мѣсто, дѣто е било ухапано даже да го хапе. Първитѣ дни кучето яде много, пие вода, по-послѣ започва да яде всѣкакви нѣща, да поглѣща слама, сѣно, прѣчета дърва, листа отъ дървета, камъне, прѣстъ. Слѣдъ 1—2 дена кучето става много раздражително и гледа да избѣга изъ двора, ако е вързано, то скача, дърпа се, яде връзлото и щомъ се откачи, бѣга, на кждѣто се случи, съ косми настрѣхнали, изгледъ страшенъ, напада на други кучета, на добитѣкъ, на хора, хапе, дави се и бѣга се по едно направление. Слѣдъ нѣкой часъ или единъ день връща се дома и то съвършено измѣнено, — отпаднало, уцапаво, изранено, не яде нищо, спуща се на кокошки, на котки, на хора, захапва дървета, издава единъ прѣгракналь гласъ, едно дръзгово виене, което прави много лошо впечатление.

Често пѣти кучето както си лежи, сепва се, скача въ въздуха, като че иска да лови мухи, да се хапе, даже да си откъсва мяса.

Изъ устата на бѣсното киче, която обикновенно стои отворена, тече изобилна пѣниста лига и языка изваденъ.

Кждѣ 4—5 день, понеже бѣсътъ продължава 4—5 — 8 най-много, и то твърдѣ нарѣдко, до 10 дена, кръста започва да отслабва, да се занася задницата, краката да се прѣплитатъ, кучето почва да се заваля, подиръ това вече и прѣднитѣ крака ставатъ малко подвижни, кучето пада, ослабнало, истощено, изпояпано, очи вхлѣтнали, козина издигната и подиръ нѣколко часа умира.

Бѣснитѣ кучета обикновенно си държатъ опашката ниско и сж много чувствителни по грѣбнака.

Вѣрва се, че бѣсното куче не яде и не пие вода. Въ първитѣ дни то даже много повече яде, отколкото обикновенно, но по-послѣ, когато му се схване гърлото, тогава прѣстава да яде, защото неможе да прѣглѣща.

Вода сжщо пие, но само първитѣ дни; съ усиляването на болѣстѣта, едно че неможе да прѣглѣща и друго блѣсъка на водната поврхность силно го раз-

дразнява и то бѣга отъ нея. Ето защо, когато кучето почне да показва нѣкои особенни признаци, които по-рано не е имало, почне да става лошо, спуща се да хапе, гледа да избѣга, вие, постоянно е неспокойно, лови мухи и пр., макаръ че яде и пие вода, трѣбва да се прѣдполага, че е бѣсно и да се взематъ мѣрки.

Тихия бѣсъ се отличава отъ лудия по това, че кучето съвсѣмъ не хапе, не лае, не се спуща на човѣкъ, не бѣга, а само е неспокойно, устата отворена, лигитѣ му текатъ, не яде, отслабва и само въстояние на 3—4 дена парализирасе и умира.

Макаръ и твърдѣ малко отъ ухапанитѣ хора да се разболѣватъ, но понеже бѣсътъ нѣма на себе подобна болѣсть по ужасията на мжкитѣ и страданията, които болния испытва, то всѣки ухапанъ, макаръ и много незначително, винѣги търси да се цѣри. До дѣто не е билъ откритъ специалния цѣръ за лѣкуване на бѣса, което сега се прави въ специални институти, както е въ София, хората сж се лѣкували съ каквото сж намѣрвали за добръ, както и до сега на много мѣста, па и у насъ, продължаватъ да се цѣрятъ: рѣзали сж си подъ языка, отъ дѣто истеклата кръвъ много се съсирва и съсиренитѣ парчета кръвъ сж наричали „бѣсни кученца“, рѣзали сж си на челото, турали сж косми отъ бѣсното куче на ухапаното мѣсто и сж ги запалвали; прѣскачали сж прѣзъ запаленото бѣсно куче, давали сж да се изрѣзва месото около ухапаното мѣсто, даже сж приемали да ядѣтъ суровъ черенъ дробъ отъ бѣсното куче само и само да не побѣснѣятъ.

На нашитѣ читатели ний ще дадемъ единъ кратъкъ съвѣтъ, какъ трѣбва да постѣпятъ, ако по нещастие бѣднѣтъ ухапани отъ бѣсно куче (което не желаемъ да имъ се случи никога), който и трѣбва да изпълняватъ, ако желаятъ да се запазятъ, а той е: ухапаното мѣсто тутакси трѣбва да се изгори съ насвѣтляно желѣзо; съ изгарянието съвършено се унищожава бѣсовата зараза. Ако ухапаниа се случи на нѣкое мѣсто, дѣто нѣма нито желѣзо, нито огънь, тогава трѣбва да се истиска силно раната, да истече повечко кръвъ и раната да се измие съ вода. Това трѣбва

да се направи по възможности скоро. Ако има на близо лѣкаръ или аптека, то ухапаниа трѣбва да се обърне къмъ тѣхъ да го изгорятъ съ лѣкарства, да го измиятъ и слѣдъ това вече трѣбва да отива въ института. Никакво рѣзане подъ языка, никакво горене на козина върху раната, никакво ядене на суровъ дробъ отъ бѣсното куче не помагатъ и на тѣхъ хората не трѣбва да се осланятъ.

Когато единъ човѣкъ е ухапанъ, то естествено той трѣбва да се лѣкува, защото инѣкъ рискува да побѣснѣе; но винѣги е хиляди пѣти по-добрѣ да се прѣдпази отъ ухапване. Понеже бѣсътъ най-много върлува по кучетата и тѣ сж които го разпространяватъ, то противъ тѣхъ е необходимо да се взематъ надлѣжни мѣрки. Отъ 4—5 години насамъ тая болѣстъ невърлува въ Англия и тамъ строго е забранено да се внесе куче отъ страхъ, да не би на ново да се внесе и зарата, отъ която едвамъ сж се отървали. Въ другитѣ държави подобна мѣрка е неприложима, понеже границитѣ сж отворени.

Въ нѣкои многолюдни Европейски градове забранено е да се яви куче на улицата, ако не се води — вързано съ синджиръ, каишъ и пр.; или пъкъ ако нѣма кошница на устата. Само съ тая мѣрка градоветѣ сж се отървали отъ бѣсни кучета; защото и да побѣснѣе нѣкое, то не може да ухапе други кучета, нито пъкъ хората. У насъ, при нашитѣ привычки да не съзнаваме нуждата и значението на распореждания и закони отъ подобенъ характеръ, никой нѣма да тури кошница на устата на своето куче, ако ще-би-да знае че утрѣ ще побѣснѣе и най-напрѣдъ него ще ухапе.

У насъ за ограничение на бѣса трѣбва да се направи слѣдоущето: Щомъ се установи, че въ нѣкой градъ или село върлува бѣсъ по кучетата, то всички свободни изъ улицитѣ кучета да се изтравятъ отъ общинскитѣ агенти, да се ловатъ и убиватъ отъ специални команди; да се забранява довеждането на кучета отъ други мѣста, ако тѣ не сж вързани.

За подпомагане на тия мѣрки въ градоветѣ общинското управление може да наложи данѣкъ на всѣко

домашно куче 1—2 лева. Този, който не иска да плаща данъкъ, той самъ ще унищожи кучето си и нѣма да отгледва друго; а онзи, който заплати данъка, кучето му трѣбва да заслужава да се плаща за него, било че е отъ добра порода, било че е добро за ловъ, или пъкъ има нѣкои добри качества и той ще се грижи за своето куче, никога нѣма да го оставя да се скита свободно изъ улицитѣ или безъ намордникъ, защото ще го утروвятъ или уловятъ.

За вземание на нѣкои по рационални мѣрки при появяването на бѣсъ не малко прѣпятствие се срѣща отъ стѣрна на турското население въ тия центрове, дѣто то е многочисленно. Знае се, че Турцитѣ иматъ особенни симпатии къмъ кучетата, че тѣ нито биятъ, нито убиватъ кучетата а гледатъ да ги запазватъ, да ги отгледватъ и нахранватъ.

На тая симпатия къмъ кучета се дължи пословицното тѣхно число въ Цариградъ, който Европейцитѣ наричатъ „кучиградъ“.

Ако общината се рѣши да вземе строги мѣрки за истрѣблението на кучетата и се улови кучето на нѣкой турчинъ, току вижъ тръгнали всички въ общината да се оплакватъ и да протестиратъ и общината, въ ущърбъ на общитѣ интереси на населението, въ врѣда на публичното здраве и на общинската касса взетитѣ мѣрки се отмѣняватъ. Идете слѣдъ това та се надѣвайте, че ще може и у насъ единъ день да се намалятъ случаитѣ отъ побѣсняване на кучета и ухапване на хора отъ бѣсни кучета!

Изъ живота на пчелитѣ.

Работни пчели.

(Продължение отъ книга № 4).

Работнитѣ пчели сж най-малкитѣ, ала най-многочисленнитѣ жители въ кошера. Тѣхното число е различно: тѣ достигатъ въ единъ добъръ рой до 20000, а въ единъ голѣмъ кошеръ (сандъкъ

отъ новитѣ разборни системи), който не се роява, тѣ достигатъ и до 60—80000.

Работата, която извършватъ работнитѣ пчели, е твърдѣ разнообразна: младитѣ пчели извършватъ обикновено вътрѣшнитѣ работи въ кошера; тѣ приготвятъ храна и хранятъ малкитѣ червейчета (плода), обикалятъ и хранятъ царицата, поддържатъ нужната топлина въ кошера, чистятъ го отъ разнитѣ отпадъци и умрѣли пчели, вентилиратъ го, вслѣдствие на което въздуха въ него се прѣчиства и съгъствяването на меда се ускорява; пазятъ кошера отъ влизанието въ него на пчели отъ други кошери (семеиства), който дохаждатъ за кражба; изработватъ восъкъ и градятъ пити или поправятъ старитѣ такива, когато има нужда и пр. Старитѣ пъкъ пчели, въ случаи на нужда, извършватъ и тай работа, обаче тѣхната главна работа е вънъ отъ кошера (външната). Тѣ хвърчатъ на вънъ отъ кошера и събиратъ медъ и цвѣтенъ прашецъ, които сѣ тѣхната най-обична храна; събиратъ смола и клей, нуждни за затваряние дупкитѣ и цѣпнотинитѣ въ кошера; донасятъ вода за разрѣдяване храната на червейчетата и пр.

Г-нъ Doenhoff пише по томъ въпросъ слѣдующето:

„Джирзонъ е доказалъ, че пчелитѣ извършватъ вътрѣшната работа въ кошара, когато сѣ млади — въ първия периодъ на своя животъ, а външната — когато подрастатъ т. е. въ останжлото врѣме отъ живота си.

„Въ това пѣщо азъ се убѣдихъ отъ наблюденията, които направихъ надъ Италианскитѣ пчели.

„На 18-ий Априлий 1855 година азъ поставихъ една царица отъ Италианска порода въ единъ кошеръ пчели отъ обикновена порода. Около 10-ий Май с. година въ него се излупихъ първитѣ Италиански пчели, а въ слѣдующий день — 11-ий с. м-ць — се излупихъ едно огромно число такива пчели, тъй бато кошера бѣше поставенъ при много добри условия. Ето и подробния вървѣжъ на наблюденията ми:

„На 10-ий Май излѣзохъ първитѣ Италиански пчели отъ килинкитѣ си; на 17-ий с. м-ць тѣ се показахъ вънъ отъ кошера; на слѣдующий день, а така също и прѣзъ останжлитѣ до 29 число на с. м-ць дни тѣ излизахъ само по пладнѣ и хвърчехъ около кошера на слънце. Цѣлтъ на това тѣжко излизание не бѣше да отидатъ за храна (на беритба), понеже азъ не видѣхъ нито една да се върне въ кошера съ цвѣтенъ прашецъ на краката си, или да кацне по цвѣтята въ градината ми. За по голѣмо, обаче, освѣт-

ление въ наблюденията си азъ убихъ нѣколко отъ тѣзи пчели, обаче не намѣрихъ въ стомаха нито на едно отъ тѣхъ медъ. Събиранieto на храната (медъ и цвѣтенъ прашецъ) до 29-ий Май ставаше изключително отъ старитѣ пчели, а слѣдъ тоя дата, когато младитѣ пчели станахъ възрастни вече (на 19 дни), то и тѣ захванахъ да извършватъ сжщата работа.

„На съдѣтъ съ храна, който бѣхъ поставилъ въ градината си, и който бѣше постоянно покритъ съ обикновеннитѣ пчели, азъ не забѣлѣжихъ да кацне нито една Италианска пчела до 27-ий Май с. година — седемнадесетия день отъ излупванието на първитѣ италиански пчели.

„Отъ 10-ий Май послѣ азъ всѣки день туряхъ въ кошертъ една прѣчка намазана съ медъ; младитѣ пчели отначало не се доближавахъ до неѣ; по-послѣ нѣкои отъ тѣхъ се доближавахъ и изглѣждаше като че иматъ желание да опитътъ меда на неѣ, обаче веднага слѣдъ това се отстранявахъ. Напротивъ пѣкъ, старитѣ пчели се доближавахъ до неѣ и се отстранявахъ чакъ тогава, когато си напълнехъ стомаситѣ съ медъ:

„Тия наблюдения, че въ първитѣ двѣ недѣли у пчелитѣ отсѣтствува стрѣмлението да събератъ медъ и цвѣтенъ прашецъ, или пѣкъ, ако го има, то е въ съвършенно малѣкъ размѣръ и, че това тѣхно стрѣмление, се развива постепенно. Отъ начало младитѣ пчели не се и доближаватъ даже до меда, който имъ се дава, по послѣ започватъ да се дѣближаватъ до него и да го опитватъ а слѣдъ това започватъ да го ѣдатъ съ голѣма охота. За да могатъ пчелитѣ да ѣдатъ съ охота меда, потребни имъ сж за това 15 дни отъ измѣтванието имъ, и за да захванатъ да излизатъ отъ кошера на вънъ и да събиратъ медъ и цвѣтенъ прашецъ, нуждни имъ сж три седмици.

„Слѣдъ това азъ направихъ слѣдующитѣ наблюдения надъ работата вътрѣ въ кошера на Италианскитѣ пчели:

1) „На 20-ий Май азъ извадихъ изъ кошера всичкитѣ пити и послѣ отнѣво ги турихъ. Слѣдъ половина часъ азъ отидохъ при тѣхъ и се много зачудихъ като видѣхъ, че всичкитѣ крайща на пититѣ, които бѣхъ изрѣзани при изважданието,¹⁾ бѣхъ покрити съ италиански пчели, които ги прикрепвахъ до стѣнитѣ на кошера.

1) Автора на тия открития е употребилъ Дзирзонски кошеръ съ подвижни пити, които сж прикрепени на една дъсчица, така че при изважданието имъ се отрѣзватъ отъ стѣнитѣ на послѣдния

Когато азъ ги омитахъ отъ пититѣ, тѣ бързо-бързо се връщахъ и отново се захващахъ на работа.

2) „При правението горнитѣ наблюдения, азъ поставихъ въ кошера и дъсчицата отъ която бѣхъ изрѣзалъ питата, за да се убѣра да ли взиматъ участие въ градението и Италианскитѣ пчели. Слѣдъ нѣколко часа азъ извадихъ дъсчицата изъ кошера и видѣхъ, че тя бѣше покрита изключително съ италиански пчели. Въ това врѣме въ кошера имаше още едно доста голѣмо количество отъ сѣщитѣ пчели, които работехъ толкова устрдно, че и слѣдъ като извадихъ дъсчицата внѣ тѣ пакъ продължавахъ да работятъ. Този опитъ азъ повтаряхъ нѣколко дни поредъ и се убѣдихъ, че пчелитѣ, които се занимавахъ съ градение на пититѣ бѣхъ изключително Италиански. Даже у нѣкои азъ забѣлѣжихъ и пластинки отъ воскъ помѣжду коремнитѣ имъ прѣшлени (прѣстенчета, коленца). Тѣзи наблюдения показватъ, че стрѣмленieto за градение на пититѣ въ младитѣ пчели е много по-развито отъ колкото у старитѣ такива.

3) „Всѣкои пѣтъ, когато правехъ наблюдения на пчелитѣ прѣзъ първитѣ три седмици отъ излупването на Италианскитѣ пчели, азъ забѣлѣжвахъ че пититѣ, въ които имаше плодъ, бивахъ покрити най-често съ пчели отъ Италианска порода. Това нѣщо ми даваше поводъ да мисля, че грижата за отглежданieto на плода лежи главно върху младитѣ пчели въ кошера, обаче това заключение, по вѣрността си, не може да се сравни съ горното — градението на пититѣ — тъй като може да се предположи, че младитѣ пчели обсеждатъ по вече тѣзи пити (съ плода) просто за това, защото тѣ сѣ по-топли.

„Най-сетѣ мога да съобща още едно интересно откритие отъ своитѣ наблюдения: Извѣрженията на младитѣ Италиански пчели бѣхъ лѣпкави и жълти, а тѣзи на обикновенитѣ (старитѣ) пчели — чисти и прозрачни, подобни на тѣзи отъ Царицата. Това нѣщо потвърждава сѣществующето вече мнѣние, че за изработването на восъка и хранителната кошница за плода е необходимъ цвѣтния пращецъ, ала той не съдържа необходими части за поддържанieto живота у пчелитѣ.“

По мѣжду пчелитѣ, както и помѣжду всички животни, се намиратъ и ленивци, които нищо не работатъ, а само ѣдатъ на готово, обаче такива то лѣнивци се рѣдко срѣщатъ по мѣжду женскитѣ пчели. Доказателство на това може да ни послужи самата царица, която употребява извънредно голѣмъ трудъ; ней-

ното достоинство въ кошера не се показва толкова съ високото и положение, което тя заема, колкото съ това, че тя като майка ежедневно се занимава съ счисание на яйца.

„Яйцата за работните пчели — пише Bevan — иматъ овална форма, малко подгънати и съ бѣлъ цвѣтъ; въ врѣме на счисанието имъ тѣ сж покрити съ едно лепливо вѣщество и сж залепени на дъното на килииките, кждѣто стоятъ така (неизменяем) три дни; слѣдъ това врѣме отъ тѣхъ се излупватъ едни малки бѣли червейчета.“

Тѣзи малки червейчета получавагъ, въ първите три дни, за храна една бѣлопрозрачна кашлица, която се изработва въ млѣчните жлѣзи на работните пчели. Тая кашлица имъ се дава въ изобилие отъ работните пчели и то по таквъ правилень редъ, че не пропускатъ да не нахранатъ нито едно червейче, даже и тогава когато числото на послѣдните въ кошера надминава почетната цифра 12000.

Слѣдъ изминаванието на тѣзи 3 дни, червейчетата захващатъ да получаватъ вече една доста груба храна която, по всѣка вѣроятность, е смѣсъ отъ слюнки, млѣченъ сокъ (Chylus), цвѣтенъ прашецъ и медъ. Всичко това, по мнѣнието на нѣкон писатели, е наполовинъ сварено въ стомаха на работните пчели.

„Смѣсването на меда и цвѣтния прашецъ въ храната която се дава на червейчетата — пише Dubini — се познава по цвѣта на самото червейче, понеже то захваща да жълтее.“

До като достигне пълното си развитие, това малко червейче си промѣнява кожата четири до петъ пѣти, понеже тя не е еластична за да може да се растѣга съразмѣрно съ нарастванието на тѣлото му, а му става тѣсна. При всѣко такова промѣнение старата кожа остава на дъното на килииката, вслѣдствие на което тя (киликата) се стѣснява, червейчето започва да чувствува отъ това тѣснота, започва да се истега нагоре и въ 6-я день достига пълното си развитие. Тогава пчелитѣ запечатватъ килииката му съ една малко издигната покривка, която се отличава отъ тая на медовитѣ килиики, понеже не е толкова вгълбната на втрѣ, а отъ тая на килииките съ търтен, че не е толкова издигната т. е държи срѣда мѣжду тѣхъ. Тая покривка пчелитѣ праватъ отъ воскъ и цвѣтенъ прашецъ; тя не спѣва дишанието на червейчето, понеже е шуплива, та въздуха може да прониква прѣзъ нея; тя е и доста слаба, така че младитѣ пчели при излизанието отъ килииките си, могатъ лесно да ѝ проѣдгътъ.

„Ние сме виждали цѣли пити — пише *Ланстротъ*, напълнени съ плодъ, който прѣкарва периода на развитието си въ непокрыти (незапечатани) килии.“

Много пчелари сѣ имали случай да наблюдаватъ и забѣлѣжатъ какъ главитѣ на плода измѣняватъ своя цвѣтъ — отъ бѣлъ въ розовъ, послѣ въ канеловъ. Тѣзи промѣнения тѣ приели за единъ видъ болестъ на плода, обаче той (плода) се развилъ при тѣзи условия отлично.

За пълното развитие на работнитѣ пчели — отъ снисанието на яйцето до промѣнението му въ съвършено насѣкомо (пчела), сѣ нуждни 21 день. Този срокъ обаче не е постояненъ: той може да бѣде или по късъ, или по дълъгъ; това зависи отъ температурата и отъ условията при които сѣ поставени пчелитѣ въ кошера. „*Джирзонъ* и други нѣкои пчелари твърдятъ, че за пълното развитие на работнитѣ пчели сѣ нуждни отъ 19—21 дня. *Колленъ* казва че сѣ нуждни за това отъ 19—23 дня. Отъ статиитѣ на господина *Сонъс*, занимающъ се съ пчеларство въ сръдна Франция, се вижда, чо развитието на работнитѣ пчели може да се продължи и повече. Той взелъ за таа цѣль всичкитѣ пчели отъ единъ кошерь, въ който се намирало плодъ и слѣдъ 23 дня намѣрилъ нѣколко работни пчели, които започнали да излизатъ отъ килиикитѣ си. Понеже при тоя неговъ опитъ развитието на плода въ въпросния кошерь е ставало въ врѣме, когато на послѣдния не е дава по храна, тѣй като, както видѣхме, пчели не е имало въ него, то той (плода) се е развилъ въ по-дълъгъ врѣме — до 28-ий день отъ снисанието на яйцата при всичко, че температура въ кошера и тия на плода е била достатъчна за да поддържа живота имъ.

„Намъ се е удало случай — пише *Ланстротъ* — да намѣримъ плодъ въ кошерь, пчелитѣ отъ който сѣ отлѣтели; този плодъ бѣше запазилъ живота си даже и слѣдъ хладнитѣ пролѣтни нощи обаче излупванието му въ такъвъ случай всѣкога се забавя.“

Прѣвелъ: П. Чепитсвъ.

ПОЛЪЗНИ СЪВѢТИ:

Убиванието отъ кошума. — За да може да се използва най-добръ силата на впрѣгатния добитѣкъ, то приборитѣ за неговия упрѣжъ трѣбва много добръ да

сж приготвени споредъ размѣритѣ на областъта, дѣто най-много лежатъ и при теглението натискатъ на блискостоящитѣ ткани. Ний обаче твърдѣ малко внимание обръщаме да ли извѣстенъ кошумъ отговаря или не за шията на извѣстенъ конь; по нѣкои пжть кошума е много тесенъ и при теглението той силно притиска шийнитѣ голѣми жили и трахеолната трѣба, та добитѣка се задушаватъ; другъ пжть той е много голѣмъ и удря чакъ на раменнитѣ стави и се качва много назадъ върху гребена. Както въ единия така и въ другия случая тия мѣста отъ шията на коня, върху които най-много натиска кошума, сж изложени да се набиятъ даже да се умъртвятъ отъ продължителното натискане. Долнитѣ части на шията, както и прѣднитѣ части на раменнитѣ стави, не особенно пострадаватъ и кошумнитѣ набивки, даже нѣкои рани въ тия части да се образуватъ лесно заздравяватъ, понеже на тия мѣста има изобилни кръвни сждове. Съвсѣмъ не е тѣй съ горната частъ на врата и съ гребена, — тукъ кожата лежи почти непосредственно върху хрущѣлнитѣ прибавки на прѣшленнитѣ издатъци, тукъ е и голѣмата вратна жила, въ която съвсѣмъ нѣма кръвни сждове. Отъ недобрия кошумъ може да се притисне, да се набие даже да се умърви кожата на врата безъ това много да се забѣлѣжи; слѣдъ кожата може да се умъртвятъ частъ отъ хрущѣлнитѣ прибавки, да се набиятъ силно околнитѣ ткани, да се залови и голѣмата вратна жила. Единъ пжть такова едно поврѣждение получили се, — или даже една малка рана на врата да се образува и добитѣка продължава да се впрѣга, то голѣмото поврѣждение незакъснява да се получи, което прави животното негодно за никаква работа.

Убиванията на врата отъ кошума сж едни отъ най-лошитѣ, понеже на това мѣсто има малко кръвъ, та причиненитѣ поврѣди мжчно се оздравятъ, а ѣ щомъ се тури кошумъ на набития конь, той най-много натиска на поврѣденото мѣсто а ново все повече и повече го поврѣжда. Има такива поврѣди на врата, които съ години немогжтъ да се оздравятъ, загнойватъ, образуватъ се цѣли галерии отъ изгнилитѣ мяса на гърба,

подутостта става много голѣма, като че цѣла възглавничка има върху гребена. Подобни подутости съ голѣми нагноения обязательно се пробиватъ сами, ако искусвенно не се отворятъ; гной затече по плешкитѣ, по краката и образува цѣли вѣди на кожата, но никога изцѣряване не може да се очеква, ако всичкитѣ поврѣди не се отворятъ, прѣчистатъ и постоянно прѣмаватъ. За избѣгване на убиването на врата необходимо е кошума да бѣде много добръ пригоненъ на шията на коня, — споредъ дебелината на шията, трѣбва да бѣжджѣ и размѣритѣ на кошума; щомъ се забелѣжи малко отичане, било по долната частъ на шията, било на врата, за да се избѣгнатъ всичкитѣ лоши послѣдствия, трѣбва незабавно коня да се остави на спокойствие, да не се впрѣга, а убитото мѣсто да се растрие добръ, да се налага съ компреси или пѣкъ съ шпиртъ когато обаче отока вземе голѣми размѣри, тогава вече трѣбва да му се търси майстора.

Черни буци У бѣлитѣ коне. — Самата натура на бѣлитѣ коне ги прѣдрасполага да страдатъ отъ натрупване въ тѣлото имъ на една черна материя, която се събира на буци отъ различна голѣмина и въ различни мѣста по тѣлото. До дѣто конетѣ сж млади, тѣ нѣматъ тия буци, но съ застарѣването много отъ тѣхъ ги иматъ. Когато буцитѣ сж малки и на неопасни мѣста, тѣ почти сж безъ всѣкакво значение; но когато сж голѣми или пѣкъ сж на лоши мѣста, тогава тѣ прѣставяватъ голѣма опасностъ за самото животно, така напр. случаваше се, че тия буци се развиватъ въ коремната празнина или около сърдцето и тогава пречатъ на редовното циркулиране на кръвта, а по нѣкога причиняватъ и смъртъ. Когато тия буци се развиватъ около задното отворстие, тѣ пречатъ за изхвърляне на лайната. Тѣ най-много се развиватъ около заднитѣ отворстия, или около обвивкитѣ на члена и важното тука е, че тия буци сж неизлѣчими, съ нищо не може да се спрѣ тѣхното нарастване.

За да не се излѣже човѣкъ при купуванието на бѣли коне, да ли не сж носители на черни буци, трѣбва да гледа на всѣкѣждѣ по кожата, около заднитѣ отвер-

стия и особено по опашката, да ли нѣма да се виждатъ. Въ началото тѣ сж много малки, но достатъчно е да се забѣлѣжи нѣкоя малко надигнатостъ подъ кожата, даже на голѣмина колкото грахъ. трѣбва да се заключи, че у това животно, по другитѣ части на тѣлото и въ вжтрѣшността му трѣбва да има отъ тия буци, които може да сж и голѣми и затова нетрѣбва да го купува. Най лесно се познава, да ли единъ конь има или нѣма черни буци, по кожата на опашката; понеже тамъ обикновенно най-напрѣдъ се появяватъ. По нѣкога тия буци се нареждатъ по двата ржба на опашката като дребни зърна на броеници и достатъчно е да се прѣкара, да се попица опашката съ ржка, за да се почувствуватъ всичкитѣ надигнатости, колкото и незначителни да сж.

Обвивкитѣ на члена у бѣлитѣ коне щомъ често често затичатъ трѣбва сжщо да се допуца, че тия коне страдатъ отъ черни буци.

Отоцитѣ на китнитѣ стави. — У всякия работенъ добитѣкъ се образуватъ отоци около китнитѣ стави, понѣкога тия отоци обвзематъ цѣлия ставъ, отъ срѣдата на пицелната кость до копитото и даватъ изглѣдъ като да е обуто животно въ чорапъ; другъ пжтъ се явяватъ малки и валчести надигнатости отъ стърни и до самия ставъ или пѣкъ се образуватъ отоци отъ стърни по край сухожилията и иматъ продълговата форма. Причината на всички тия отоци е прѣсиленото каране, тѣжкитѣ товари, лошитѣ пжтица и пр. До дѣто отоцитѣ сж меки на пипане, тѣ почти не врѣдатъ на животното; но съ врѣме, когато почнатъ да затвърдяватъ, тѣ прѣчатъ на свободното свиване на става и животното започва да куца. Навикналитѣ на постоянна работа животни щомъ се оставатъ продължително врѣме безъ работа и стоятъ въ яхѣра, ежщо се появяватъ отоци около ставитѣ имъ, но достатъчно е да се пораскара животното, за да изчезнатъ отоцитѣ.

За прѣмахване на отоцитѣ около китнитѣ стави нашитѣ хора иматъ обичай да пробиватъ отекилитѣ мѣста, да изцеждатъ събраната тамъ течностъ и съ това се надѣватъ да изцѣрятъ тия отоци; обаче най често

се получаватъ тъкмо обратни резултати, — подиръ нѣкой и другъ денъ слѣдъ пробиванieto изгонената течность се замѣства съ нова, която пакъ тамъ се образува, или пъкъ, вмѣсто подобрене, отока става много по-голѣмъ, болкитѣ се усилятъ, появява се горѣщина, животно силно почва да куца и вече никакво оздравяне не може да се очаква.

За да не се излага никой стопанинъ на лоши послѣдствия отъ неразбранното лѣкуване на отоцитѣ около китнитѣ стави, най-добрѣ е да се ограничава само съ сухи растривки на отока, било съ добрѣ увито сѣно или слама било само съ ржка. На тия отоци повече се помага да се прѣмахнатъ по тоя начинъ: вечеръ, когато добитѣка се вече оставя на почивка, растрива се добрѣ отекалото мѣсто съ шпиртъ или хладѣкъ оцетъ и се увива цѣлия ставъ, но не стѣгнато, съ вълненъ бинтъ, или фланела и се оставя така до заранѣта; на заранѣта бинта се махва и добитѣка си се употребява на работа. Това растриване и сбинтоване на отекия китенъ ставъ трѣбва да се продължава 2—3 седмици, за да се получатъ исканитѣ резултати, иначе всичко си остава, както си е било — безъ облекчение на животното.

Тия отоци се лѣкуватъ още и по много други начини съ твърдѣ различни лѣкарства, но тия, на които указахме, споредъ насъ сж достатѣчни и животното не рискува никаква опасность отъ тѣхното употребление, когато съ другитѣ може и да му се напакости.

ЛЮБОПИТНИ:

Свираще дърво. — Споредъ *Revue horticole* има едно дърво, което свири. Швайнфуртъ съобщава, че прѣзъ врѣме на изучаванieto на централна Африка той намѣрилъ едно свираще дърво. Това дърво, нарѣчено „Цофаръ“, дава една смола, нарѣчена „Гедарефъ“, съ която тамошнитѣ търговци правятъ голѣма търговия. Но тая смола много се търси и отъ една насекома,

която, за да я смуче, пробива съвършено клоноветѣ на това дърво тъй че когато духа вѣтрѣ, въ провѣртенитѣ клончета се произвождатъ звукове прилични на тия отъ флейта. Ако африканскитѣ лесове иматъ свой богъ „Папѣ“, сигурно отъ това дърво той си рѣже клонове, отъ които си прави флейти.

Цѣната на цвѣтата въ странство. — На западъ по-нѣкога цвѣтата се продаватъ за баснословни сумми. Прѣзъ 1898 година много дръвчета отъ разсаднитѣ градини сж достигнали да се продаватъ по 6000 лева. Прѣзъ сжщата година въ г. Брюкселъ сж били продадени на пазаря цвѣта отъ фамилията „Orchidées“ (Лукови) по слѣдующитѣ цѣни: една саксия съ *Cypripedium hybridum* за 4000 л.; два *Odontoglossum* за 5000 л. за 7500 л. и единъ *Odontoglossum Luciani*, отлично растение, на което цвѣтата приличатъ на многоцвѣтна пеперуда, е било продадено за 12000 л. (La Nature).

Засаждане на плодвити дръвчета. — Въ напрѣд-налитѣ държави почти всичката земя е обработена съ исключение на горитѣ и скалиститѣ мѣста. За да не се губи и това пространство, което заематъ хендецитѣ и бордюритѣ покрай шосетата, желѣзницитѣ и между-селскитѣ пѣтища, то тѣхъ ги засаждатъ съ плодвити дръвчета. Прѣзъ 1898 година само въ Великото Люксембургство Дукество сж били засадени покрай пѣтищата 322,520 дръвчета ябълки, круши и череши. Какъвъ огроменъ приходъ ще даватъ тия дръвчета на стърната слѣдъ 5—6 години! Ако у насъ се насадятъ покрай пѣтищата, не плодвити дръвчета, а салкъми и върби, които да служатъ за украшение и за сѣнка, то ний глѣдаме да ги изсѣчемъ! Каква разлика между насъ и другитѣ държави!

Р А З Н И.

Новъ министръ. Досегашний Министръ на Земледѣието и Търговията Г-нъ Григорий Д. Начовичъ, е замѣстенъ съ Новоселский

Народенъ Прѣдставителъ и подпрѣсѣдателъ на Народното Събрание Г-нъ Йовъ Титоровъ. Г-нъ Титоровъ за првъ пѣть заема този високъ постъ въ държавното ни управление и, като знаемъ че не му липсува нито енергия нито желание за работа, вѣрваме че той ще озаменува своето министерствувание съ рѣдъ мѣроприятия въ полза на земледѣлческото ни дѣло.

Умно рѣшение. Види се Министерството на Земледѣлието и Търговията да се е убѣдило вече, че ще е напраздно да се чака нѣкакво подобрѣние въ полѣто на земледѣлието и скотовѣдството отъ общинскитѣ кметове и затова е внесло на разрѣшение въ Министерский съвѣтъ и послѣдний разрѣшилъ, щото за бѣдѣще една специална коммисия да купува подходящи за бикове телета но на 1 — 2 години, отъ мѣстна Искърска порода, на срѣдства на Централното управление на Земледѣл. Касси. Тѣзи тѣлата ще се отгледватъ въ държавнитѣ конезаводи и когато тѣ станатъ сгодни за употрѣбление за бикове ще се продаватъ на общинитѣ, които иматъ вече внесени за тѣзи цѣль сумми въ респективнитѣ Земледѣлчески каси. Тѣзи мѣрка ни се вижда много целѣсообразна и наврѣмenna, стига само да не коштува скѣпо на общинитѣ.

Оплакване. Отъ с. Башалий, Ямболско, мѣжду другото, ни пишатъ за нѣкакви си своеволия отъ страна на чиновницитѣ при Ямболската Земледѣл. каса. Ние не даваме изцѣло мѣсто на писаното ни по този въпросъ, а само ще спомѣнемъ, че тѣ сѣ се отнасяли много грубо съ селинитѣ, имѣющи за промѣняване записи, поврѣщале ги по нѣколко пѣти, заставлявале ги да чакатъ по нѣколко дни въ градътъ до като си урѣдватъ записитѣ и по такъвъ начинъ постигнали това, че земледѣлцитѣ дигнали рѣка отъ кассата и казвали: „единъ пѣтъ да се очистимъ прѣдъ кассата, нема и да померисаме около нея; ще отиваме при еврейна той взима много лихва, ама барѣ не те разыграва“. Ние мислимъ че трѣбва да се внуши на тия чиновници, че те служатъ въ учрѣждение, създадено да улеснява, а не да затруднява и че врѣмето на грубоститѣ бѣ турско врѣме, а не и сега. Добрѣ е Централното Управление на каситѣ, което иждивява толкова грижи за подобрѣние персонала на каситѣ да се заинтересува съ това.

Помогнете спорѣдъ силитѣ си! Въ 1898 год. младежитѣ отъ с. Голѣмо Яларе, Търновско, си основали читалище „Съгласие“. Благодарение на прилежността на неговитѣ членове то въ единъ толкова краткъ периодъ сполучило да си набави нѣколко стотини тома книги. Сега пѣкъ иска да си направи и специално за него

здание, защото помѣщенията, въ които то се е помѣщавало до сега не сж били пригодни за цѣльта и недостатъчни да помѣстятъ голѣмото число четци, обаче срѣдствата съ които располагало били ограничени, та моли помощъ отъ съчувственицитѣ на народното съзнание.

Ние като знаемъ, че читалищата бѣха, които на врѣмето си раздухаха огнѣтъ за нашето политическо освобождение и тѣ сж, които ще дадѣтъ необходимото ни народно съзнание за економическо освобождение, като похваляваме труженицитѣ около читалището „Съгласие“, молимъ читателитѣ си да помогнатъ на това свѣто дѣло, кой съ колко може.

Помощите да се испращатъ до касниера на читалището „Съгласие“ въ с. Голѣмо Яларе, Търновско.

ВЪПРОСЪ.

Господине Редакторе,

При това като Ви притварямъ една реклама за поправиние на болни вина, на която рецептата е скрита, обичате ли, Господине Редакторе, при другия Ви цененъ материалъ, да ни открийте тайната на тази реклама?

Обичамъ да вервамъ че ще ми услужите, за което предварително приемаме въсхителната ми благодарностъ.

Гр. Ямболъ 1-й Ноемврий 1900 г.

Съ Поклонъ

Ангелъ Х. Байковъ.

Ето и рекламата:

!!ИНТЕРЕСНО!!

За винаритѣ и кръчмаритѣ.

Обявявамъ на г. г. винаритѣ и кръчмаритѣ, че поправямъ кисели, спровлчени и развалени вина по единъ най-искусенъ начинъ.

Адресъ: Др. Димитровъ — Карнобатъ.

ОТГОВОРЪ:

1) За киселитѣ вина. Ако виното е въ началото на своето вкиснувание, т. е. ако още въ зачалото се забѣлѣжи единъ оцененъ дѣхъ то трѣбва да се пастъоризира и прѣхвърли въ дру-

га бѣчва, която е силно нападена съ сѣра; слѣдъ това трѣбва да се откисли виното, за която цѣль трѣбва да се опрѣдели киселината. Всичкитѣ тѣзи работи изискватъ особени урѣди, съ каквито частнитѣ лица у насъ не разполагатъ. Най приемливитѣ начини, и то ако виното не е съвсѣмъ вкиснато, които всѣки може да извърши съ слѣдующитѣ: а) понеже вкисването започва отъ горѣ, то за да се прѣкрати трѣбва да се исхвърли микодермата (бѣлитѣ парчета-цвѣта), а това става като се вземе една хуния цѣвѣта на която да е много по тънка отъ широчината на враната на бѣчвата. Фунията трѣбва да влезе чакъ подъ ципата (цвѣтѣтъ) и послѣ се налива съ вино до тогава до когато бѣчвата се напълни и цвѣтѣтъ излезе на вънъка отъ враната. Бѣчвата слѣдъ това трѣбва да се държи постоянно пълна, защото присѣтствието на въздуха въ бѣчвата дава възможность да се развиятъ ферментитѣ, причиняващи това вкисване. б) Вкиснатото вино можете да го размѣсите съ друго вино за да не се чувствува толкова киселината и в) може да се увеличи съдържанието на спирта му до 12—13⁰/₀.

2) *За спроваачнитѣ вина.* Провлеченото вино може да се поправи, като му се турне 20—30 грама, на единъ хекголитръ вино чистъ танинъ, който може да се вземе отъ аптекитѣ или пѣкъ като се нагрѣе болното вино до 30—35⁰C., като се глѣда да не се излага виното на въздуха, защото такова болно вино е много наклонно къмъ оцетно вкисване.

3) *За развалени вина* неможемъ нищо да Ви посѣвѣтваме, защото това име е много общо и незнаемъ отъ какво може да бѣде развалено виното. Всичкитѣ болни и съ недостатѣци вина се наричатъ развалени. Види се рекламатура щомъ не е опрѣделилъ всичкитѣ болѣсти на вината, които се наема да поправи, а ги нарекалъ *развалени* вина, че е готовъ да поправи всички болни вина. На разположение е редакцията ни да даде всекому нужднитѣ наставления за поправка на вината, щомъ ѝ се съобщи въ що се състои тѣхната развала. Тѣзи отъ винаритѣ, които нѣматъ възможность да опрѣдѣлятъ чрѣзъ анализа недостатѣцитѣ на вината си, могатъ да ни испращатъ на тѣхни разноски по едно малко шише съ вино, за да го анализираме и да имъ съобщимъ резулта отъ анализата и начина за подобрѣнието имъ.